

Strategie přístupu Libereckého kraje k řešení problémů sociálně vyloučených lokalit

Mapa - zdroj:¹

¹ http://www.kraj-lbc.cz/public/social/analyza_romskych_komunit_lk_d29248adec.pdf

Objednatel: Liberecký kraj

Zpracovatel: Liberecké romské sdružení, o.s.

Autoři: Mgr. Miroslav Kotlár, PhDr. Mgr. Dana Švingalová, Ph.D.

Zpracováno: srpen 2011

Publikace neprošla redakční ani jazykovou korekturou.

Obsah

Seznam zkratk	5
Úvod	6
A) Základní východiska Strategie	11
1 Vymezení základních pojmů	11
2 Relevantní dokumenty	11
2.1 Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji	13
2.2 Komunitní plánování, včetně komunitních plánů obcí	13
2.3 Koncepční materiál Rady vlády pro záležitosti romské menšiny	14
2.4 Dekáda romské inkluze 2005 – 2015	14
2.5 Aktualizace Analýzy romských komunit Libereckého kraje	15
3 Šetření zpracovatele	15
3.1 Šetření u zástupců obcí/měst a odborných koordinátorů	15
3.2 Šetření LRS z hlediska sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách LK v roce 2009	17
3.3 Další zdroje informací	17
B) Analýza vývoje a stavu sociálně vyloučených lokalit v Libereckém kraji	18
C) Východiska pro formulaci a implementaci politiky začleňování obyvatel sociálně vyloučených lokalit do české společnosti	18
4 Úvod do problematiky	18
4.1 Podíl obcí na vzniku sociálně vyloučených lokalit	19
4.2 Podíl státu na vzniku sociálně vyloučených lokalit	20
D) Příklady dobré praxe	22
5 Příklady dobré praxe ve vybraných zemích EU	22
5.1 Příklady dobré praxe v Libereckém kraji	22
E) Návrh podpory Libereckého kraje obcím	26
6 Vymezení role Libereckého kraje při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit	26
6.1 Návrh spolupráce Libereckého kraje s obcemi při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit	26
6.1.1 První pilíř - finance	27
6.1.2 Druhý pilíř – metodická podpora	30
6.1.3 Třetí pilíř – koordinace	33
F) Návrh dvouletého akčního plánu v oblasti řešení sociálně vyloučených lokalit na období let 2012 - 2014	36
7 Úvod do problematiky	36
8 Postupy a kompetence obcí při odstraňování a kultivaci sociálně vyloučených lokalit	38
8.1 Primární kompetence obcí	38
8.2 Sekundární kompetence obcí	39
8.3 Terciární kompetence obcí	40
8.4 Triáda zaměření programů sociální inkluze	40
8.4.1 Vzdělávání	41
8.4.2 Zaměstnanost	42
8.4.3 Bydlení	42
8.4.4 Model podporovaného bydlení jako doporučený efektivní model řešení	43
9 Postup obcí při řešení sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách Libereckého kraje	46

10 Implementace vládních koncepcí do samospráv	49
11 Závěrem k dvouletému akčnímu plánu	50
G) Stručný pohled na vizi řešení sociálně vyloučených lokalit v LK do roku 2020.....	51
Seznam použitých zdrojů	52
Seznam příloh.....	54

Seznam zkratk

ANROLO	Analýza romských komunit Libereckého kraje
ČR	Česká republika
ESF	Evropské sociální fondy
EU	Evropská unie
KP	Komunitní plán
KPSS	Komunitní plán sociálních služeb
KÚ	Krajský úřad
KÚ LK	Krajský úřad Libereckého kraje
LK	Liberecký kraj
LRS	Liberecké romské sdružení, o.s.
MěÚ	Městský úřad
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV ČR	Ministerstvo vnitra České republiky
NNO	Nestátní neziskové organizace
NZDM	Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež
ORP	Obec s rozšířenou působností
OSPOD	Odbor sociálně právní ochrany dětí
PPP	Public Private Partnerships (Partnerství veřejného a soukromého sektoru)
Příručka	Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji
SPC	Speciálně pedagogické centrum
SPRSS LK	Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb v LK
Strategie	Strategie přístupu Libereckého kraje k řešení problémů sociálně vyloučených lokalit
SVP	Středisko výchovné péče

Úvod

Chudoba a sociální vyloučení patří mezi aktuální problémy, které zasahují českou společnost. Lidem žijícím na okraji společnosti je často znemožněn přístup ke kvalitnímu vzdělání a zaměstnání, které by jim zvyšovalo možnost opětovného začlenění zpět do společnosti. Za jednu ze skupin nejvíce postižených či ohrožených sociálním vyloučením jsou již delší dobu vnímáni příslušníci romských lokalit. Česká republika je v oblasti sociálního začleňování často kritizována za svůj pasivní přístup při řešení problematiky vyloučených romských lokalit. V roce 2001 vláda ČR schválila Koncepti romské integrace, ve které si jako hlavní cíl stanovila dosažení bezkonfliktního soužití Romů s majoritní společností. To spočívá zejména v odstranění vnějších i vnitřních bariér, které brání začlenění Romů ohrožených sociálním vyloučením do společnosti, zvláště pak odstranění všech forem diskriminace jednotlivců i celých skupin vyhraněných rasou, barvou pleti, národností, jazykem, příslušností k národu či etnické skupině².

Tvorba Strategie přístupu Libereckého kraje k řešení problémů sociálně vyloučených lokalit jako krajského koncepčního materiálu je zaměřena na změny v přístupu Libereckého kraje k řešení problémů sociálně vyloučených lokalit. Problematika sociálně vyloučených (deprivovaných) lokalit v LK, ale i v dalších krajích ČR, se posouvá v posledních letech **od problematiky „romské“ k mnohem širší populaci**, a to bez ohledu na etnicitu, ale např. i věk a další faktory, neboť postihuje v souvislosti s rozšířením celospolečenských sociálně patologických jevů stále větší část občanů. Jde o jevy jako je stále zvyšující se zadluženost, lichva, kriminalita, nezaměstnanost osob s nízkou úrovní vzdělání, apod., které s sebou přinášejí chudobu a sociální vyloučení či vysokou míru rizika sociálního vyloučení na okraj společnosti, potažmo měst a obcí. Z toho plyne, že problematika sociálního vyloučení se týká každého občana, který je potenciálně různými sociálně patologickými jevy více či méně ohrožen, týká se spoluobčanů, politických zastupitelů měst a obcí a v neposlední řadě se dotýká i celé společnosti. Tento výčet může mít zcela dobře také obrácenou postupnost (tj. shora dolů) a změny jednotlivých subjektů jsou do značné míry provázané a interaktivní.

Základním záměrem Strategie je poukázat na změny a rizika, které s sebou mj. přinášejí a vyžadují změny ve strategii řešení sociálně vyloučených lokalit. Strategie navrhuje základní mantinely nutné pro nastartování začleňování sociálně vyloučených osob do majoritní společnosti. Záměrem Strategie je definovat možnosti a navrhnout postupy řešení problémů deprivovaných částí měst a obcí. Jde o sociálně vyloučené lokality, kde je úpadek obyvatelstva i území nejmarkantnější. Jejich charakteristickým znakem je chudoba, která se samovolně po dlouhou dobu reprodukuje a má často vícegenerační charakter. Bezprostřední příčinou této chudoby je především nízká úroveň vzdělání a následná nezaměstnanost, což jsou faktory, na které je třeba při řešení dané problematiky klást největší důraz, a to nejen na úrovni regionální, ale i vládní. Z chudoby pak pramení většina dalších sociálně patologických jevů, které fenomén sociálního vyloučení doprovázejí a zhoršují.

² Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, str. 4

V posledních letech zaznamenáváme přesun pozornosti od konceptu chudoby, který ovlivňoval diskurz programových dokumentů EU vztahujících se k sociální politice až do devadesátých let minulého století, ke konceptům jako jsou sociální exkluze, sociální inkluze a sociální koheze. Dochází mj. k přenesení důrazu z kolektivu na jedince, ale také k určitému zjemnění kritiky toho, co společnost považuje ve vztahu k postavení a životní situaci svých členů a jejich životních šancí za nepřípustné či nežádoucí.³

Hlavním cílem dokumentu je vymezení role LK při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit. Toto vymezení je ve Strategii postaveno na zvyšování odpovědnosti obcí při odstraňování a kultivaci deprivovaných/sociálně vyloučených lokalit tak, aby došlo k implementaci vládních koncepcí do samospráv. Důležitým vodítkem při tvorbě Strategie se nám staly zejména koncepční materiály odboru sociálních věcí KÚ LK.

Současná situace a kumulace problémů sociálně vyloučených lokalit se ukazují jako dále neudržitelné. **Cílem akčního dvouletého plánu při řešení problému sociálně vyloučených lokalit** je především **postupná demontáž, kultivace** sociálně vyloučených lokalit a **prevence** proti vzniku **dalších** sociálně vyloučených lokalit. Půjde o proces pozvolný a velmi náročný. Na cestě k tomuto cíli bude nutné překonávat mnoho frustrací, předsudků, pluralitu názorů, pocitů beznaděje a marnosti, a to na všech zúčastněných stranách – jak tedy sociálně vyloučených osob, tak jejich spoluobčanů a všech dalších, kteří se snaží formálními i neformálními cestami o hledání optimálního řešení tohoto problému. Dosažení tohoto cíle bude vyžadovat především vzájemnou toleranci, respekt k odlišnostem, rasovou aj. snášenlivost, a to s ohledem na pokud možno co nejspravedlivější řešení daného problému (resp. s ohledem na respektování práv, kompetencí, ale i povinností každého občana).

Lze předpokládat, že systémové řešení problému by vytvořilo kumulaci zkušeností potřebných k zahájení postupného sociálního začleňování, ke kterému v současnosti v žádné lokalitě, resp. obci nedochází. Žádné velké změny, ale obtížný proces postupného odstraňování vyloučených lokalit⁴. Zdroje ESF musíme brát jako potenciál přidané hodnoty k aktivitám, které jsou dnes diferencovaně uplatňovány.

Součástí Strategie je také **základní vize řešení sociálně vyloučených lokalit v LK do roku 2020**, která směřuje k dosažení **sociální integrace** v sociálně vyloučených lokalitách.

Prostředky k dosažení výše uvedených cílů jsou především navržené role LK ve vztahu k obcím a kompetence a postupy jednotlivých obcí. Základním předpokladem k dosažení těchto cílů je těsná spolupráce LK s obcemi, všemi dalšími subjekty a především posilování funkcí a činností různých NNO. Zejména v částech Strategie F a G je zdůrazněna potřeba a charakter **spolupráce všech dotčených institucí**.

³http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_socialni_zaclenovani_inkluzie.pdf

⁴ Vize poradního orgánu vlády ČR – Rada vlády pro záležitosti romské menšiny

Potřeba Strategie vyplývá z vazby na dosažení uvedených cílů, a to v souladu s informacemi již obsaženými v jiných relevantních dokumentech, i v souladu s potřebami požadavků, které vyplývají z praxe (viz dále zejména výsledky aktuálních šetření).

Základním limitem Strategie je, že dokument musel být zpracován za podmínek stanovených smlouvou, v souladu se zadávací dokumentací k veřejné zakázce malého rozsahu a dále v souladu s rozsahem specifikace uvedené v nabídce. Závazné výstupy Strategie dle těchto stanovených podmínek byly následující:

- přehled příkladů dobré praxe v rámci LK,
- návrh metodické a ekonomické pomoci LK obcím,
- návrh dvouletého akčního plánu na období 2012 – 2014,
- návrh spolupráce dotčených institucí.

Kromě těchto výstupů, které byly v dokumentu respektovány, resp. nad jejich rámec, zahrnuje Strategie širší kontext (např. příklady dobré praxe ve vybraných zemích EU apod.).

Strategie je určena především **zástupcům subjektů státní správy**, do jejichž gesce spadá provedení celé řady systémových změn, které pomohou vytvořit prostředí umožňující nastartování tvorby politiky změny, a dále zajištění nutné podpory samotným aktérům změny – tedy obcím a městům. Návrhy změn, které v dosavadní politice a praxi chybí, nezpochybnují dosud existující a probíhající aktivity, programy či projekty. Státní programy, kterými se vlády ČR od počátku 90. let minulého století snažily problém sociálního vyloučení obyvatel těchto deprivovaných území řešit, zatím žádné výrazné výsledky a změny nepřinesly. Nelze očekávat ani od předložené Strategie, která má regionální charakter, že dokáže nalézt jednoduchý a vyčerpávající návod na řešení či konečné vyřešení dané problematiky. Cílem Strategie přístupu Libereckého kraje k řešení problémů sociálně vyloučených lokalit je mj. doplnění a rozvinutí víceúrovňového systému, což by se mělo odrazit v kvalitě změn řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit.

Strategie se opírá a vychází z relevantních dokumentů. Cílem Strategie není však pouze pasivní návaznost na tyto zdroje, ale odraz od těchto dokumentů k dalšímu vývoji a posunu. Z tohoto důvodu nejsou tyto dokumenty detailně popisovány či analyzovány, neboť Strategie přímo předpokládá, že participující subjekty jsou velmi dobře s těmito základními dokumenty seznámeny. V Seznamu použitých zdrojů je možné nalézt celý soubor potřebných zdrojů i příslušné odkazy na ně. Na tomto místě zdůrazňujeme především návaznost Strategie na **následující dokumenty:**

- Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Liberecký kraj 2009 – 2013,
- Komunitní plány, včetně komunitních plánů obcí,
- Krajskou metodickou příručku plánování sociálních služeb v LK,
- Koncepční materiály Rady vlády pro záležitosti romské menšiny,
- revidovanou vládní Koncepci romské integrace na období 2010 – 2013,
- Dekádu romské inkluze 2005 - 2015,
- Analýzu romských komunit Libereckého kraje.

Při zpracování Strategie byly využity výsledky šetření sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách LK, dále výsledky aktuálního šetření zaměřeného přímo ve vztahu k vytvářené Strategii, které byly získané jednak od starostů obcí/měst LK a/nebo jejich pověřených pracovníků, kteří se účastnili řízeného rozhovoru a jednak od odborných koordinátorů komunitního plánování prostřednictvím nestandardizovaného dotazníku. Šetření realizoval zpracovatel Strategie. Nedílnou součástí dokumentu jsou také informace od pracovníků z Odboru sociálních věcí KÚ LK, včetně koordinátora národnostních menšin a dalších odborníků a institucí zabývajících se danou problematikou. Pracovní verze dokumentu byla dopracována na základě vyhodnocení připomínkového řízení.

Strategie zahrnuje příklady dobré praxe v rámci LK i vybraných zemí EU. Užitečné by bylo jistě také uvedení příkladů dobré praxe z jiných krajů ČR, jak doporučovaly některé připomínky, což však nebylo součástí dané zakázky a Strategie by se tak značně rozšířila na úkor přehlednosti a jejího cíle. Příklady dobré praxe v LK byly zpracovány především na základě doporučení a názorů oslovených subjektů v rámci výše uvedeného aktuálního šetření. Příklady dobré praxe (obdobně jako příklady špatné praxe) jsou vždy zatíženy subjektivním názorem, neboť objektivní kritéria dobré a špatné praxe neexistují. Vyskytuje se tak značné riziko, že tatáž organizace a její činnost může být označena za dobrou praxi a zároveň jinými hodnotiteli za špatnou praxi. Hodnocení je závislé především na zkušenostech, postojích a subjektivních názorech hodnotitele. S vědomím tohoto rizika jsou přesto uvedeny konkrétní organizace, popř. jejich konkrétní činnosti, které byly doporučeny a hodnoceny jako příklady dobré praxe oslovenými subjekty v rámci provedeného šetření i v rámci připomínkového řízení. Dalším uvědomovaným rizikem je u příkladů dobré praxe to, že jejich výčet není a ani nemůže být úplný a vyčerpávající. Příklady dobře hodnocených organizací a jejich praxe jsou tak uvedeny spíše ilustrativně. Strategie předpokládá, že se v dalších letech na problémech dobré, ale i špatné praxe bude dále pracovat a jejich databáze se bude rozšiřovat a aktualizovat, a to jak v rámci příkladů LK, tak v dalších krajích ČR i zahraničí.

Některé připomínky se odvolávaly na neochotu spolupráce samotných obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách, zejména ve vztahu ke vzdělávání. Výzkumy⁵ ukázaly, že se v některých případech za „nezájmem“ skrývá špatně nastavená nabídka, ať již formálního či neformálního vzdělávání, která nezohledňuje specifika cílové skupiny (např. přípravné třídy).

V rámci připomínkového řízení se zpracovatel setkal také s výhradou, že Strategie je příliš „proromsky“ zaměřena, včetně akcentace romských sociálně vyloučených lokalit. Je třeba si však uvědomit, že jde o Strategii LK. V LK se stále převážně vyskytují romské sociálně vyloučené lokality, které jsou velmi palčivým problémem. Skutečností rovněž zůstává, že Romové budou i nadále tvořit významnou část obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Validita analýz a výzkumů v tomto ohledu je a bude nadále ztížena omezenými možnostmi postihování romství. Důvodů tohoto omezení je více. K romské národnosti se hlásí stále méně Romů, je třeba důsledně respektovat ochranu osobních údajů ze zákona, striktně dodržovat lidská práva apod. Výzkumy a analýzy tak nejčastěji mohou pracovat pouze s tzv. připsaným romstvím, což přináší mnohá rizika.

⁵ Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže. Praha: MPSV, 2007, 56 str.

Dalšími relevantními připomínkami bylo, že Strategie nevychází z aktualizovaných a aktuálních dat, aktuálních výsledků větších a komplexnějších výzkumů zejména v LK. Z hlediska jednotlivých fází by bylo užitečné a logické provést nejprve takové aktuální analýzy, které skutečně nejsou k dispozici a následně vytvářet Strategii. To však nebylo předmětem veřejné zakázky. Strategie ovšem výrazně poukazuje v navrhovaných opatřeních na nezbytnost vytvoření či/a aktualizování relevantních šetření, analýz, výzkumů, z nichž mohou pak vyplynout mnohem konkrétnější návody na řešení dané problematiky.

Na tomto místě bychom rádi **poděkovali** za spolupráci při tvorbě tohoto dokumentu zejména starostům obcí, jejich pověřeným pracovníkům, romským poradcům na obcích, odborným koordinátorům komunitního plánování a také Odboru sociálních věcí Krajského úřadu Libereckého kraje, zejména pak koordinátorovi národnostních menšin a mnoha dalším.

A) Základní východiska Strategie

1 Vymezení základních pojmů

Vymezení základních pojmů je uvedeno v Příloze č. 1.

2 Relevantní dokumenty

Navrhovaná Strategie přístupu Libereckého kraje k řešení problémů sociálně vyloučených lokalit vychází z článku 26, odstavce 3 Listiny základních práv a svobod⁶, který stanoví, že každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Sociálně vyloučeným osobám a jejich rodinám nepomohou sociální dávky, ale aktivační programy zaměřené na zvyšování jejich zaměstnatelnosti a zaměstnanosti.

Strategie dále vychází z tzv. **Lipské charty**⁷ o udržitelných evropských městech, která prosazuje integrované přístupy k politice rozvoje měst. Pro deprivované (upadající) čtvrti doporučuje zavádění strategií zaměřených zejména na dosažení vyššího standardu bydlení, na posílení lokální ekonomiky a místní politiky trhu práce, na cílenou vzdělávací politiku pro děti a mládež a na podporu efektivní a cenově dostupné městské dopravy.

Předložená Strategie respektuje cíle **regionální politiky Evropské unie a republikové Politiky územního rozvoje**, zejména prioritu předcházení sociální segregaci a negativním vlivům na sociální soudržnost obyvatel při změnách nebo vytváření urbánního prostředí. V oblasti politiky soudržnosti navazuje Strategie na všechny tři cíle politiky soudržnosti – konvergenci, regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost.

Strategie respektuje dále **cíle sociální integrace** vycházející ze společných cílů boje proti chudobě a sociálnímu vyloučení Evropské unie a z **Národního akčního plánu sociálního začleňování a principů Akčního plánu romské inkluze 2005 – 2015**.

Předložený dokument vychází také ze **Strategie regionálního rozvoje České republiky**, zejména z priorit sociální soudržnosti v regionech založené na rovnosti příležitostí, sídelní struktury a bydlení, na tvorbě pracovních míst, vytváření podmínek pro dynamický hospodářský rozvoj regionů a pro rozvoj a regeneraci měst.

Jedním z cílů a úkolů národní sociální politiky je respektování rámce vymezeného sociální politikou EU. Za tímto účelem jsou v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí ČR zpracovávány národní koncepční dokumenty vymezující základní směr plánování sociálních služeb. Dále se ČR podílí na mezinárodních úmluvách a zavazuje se tak naplňovat jejich cíle a podmínky pro sociální oblast. **Základní vymezení národního rámce pro plánování sociální oblasti lze nyní najít zejména v:**

⁶ <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁷ www.ur.cz/images/publikace/uur/2007/2007-04/02_lipska.pdf

- Národním akčním plánem sociálního začleňování na léta 2004 – 2006,⁸
- Národním akčním plánem sociálního začleňování na léta 2006 – 2008,⁹
- Evropské sociální chartě (byla ratifikována Českou republikou),¹⁰
- Bílé knize v sociálních službách,¹¹
- Zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách.¹²

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách je nejaktuálnějším a v praxi nejčastěji využívaným dokumentem.¹³ Zákon č. 108/2006 Sb. přináší zásadní povinnost ve vztahu k plánování sociálních služeb, a to jak pro kraje, tak i pro obce.¹⁴

Kraj v souladu se zákonem č. 129/2000 Sb., o krajích¹⁵ pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů. Sociální oblast zde není samostatně zmíněna, ale **pravomoci a povinnosti kraje v této oblasti jsou popsány v zákonu o sociálních službách.**

V rámci své samostatné působnosti **obec** významným způsobem přispívá k rozvoji oblasti sociálních služeb. Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích¹⁶, Hlava II – **Samostatná působnost obce, § 35, odst. 2 ukládá obcím pečovat v souladu s místními zvyklostmi o vytváření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů.**¹⁷

Strategie má přímou synergii na další **dokumenty**, kterými jsou především:

- Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Liberecký kraj 2009 – 2013,
- Komunitní plány, včetně komunitních plánů obcí,
- Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v LK,
- Koncepční materiály Rady vlády pro záležitosti romské menšiny,
- revidovaná vládní Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013,
- Dekáda romské inkluze 2005 - 2015,
- Analýza romských komunit Libereckého kraje.

V následujících podkapitolách je uvedena stručná analýza vybraných stěžejních dokumentů jako základních východisek Strategie.

⁸ <http://www.mpsv.cz/cs/2090>

⁹ <http://www.mpsv.cz/cs/9115>

¹⁰ <http://www.mpsv.cz/cs/1132>

¹¹ http://www.mpsv.cz/files/clanky/736/bila_kniha.pdf

¹² http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf

¹³ http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf

¹⁴ viz blíže § 95, pís. d, § 95 pís. e), § 94, písm. e). § 95, písm. d zákona č. 108/2006 Sb.

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf

¹⁵ <http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-krajich-krajske-zrizeni/>, § 1, odst. 3

¹⁶ <http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-obcich-obecni-zrizeni/>

¹⁷ Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji, 2010, str. 16

2.1 Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji

Příručka je vytvořena jako praktický pomocník při plánování v sociální oblasti. Strategie se opírá o informace v této publikaci a doporučuje obcím, aby při plánování v sociální oblasti i z hlediska sociálně vyloučených lokalit z ní také vycházely.

Příručka¹⁸ popisuje mj. tři základní úrovně sociální politiky, které jsou vzájemně provázané, se zpětnovazebními mechanismy.

Jde o:

- sociální politiku, EU,
- sociální oblast na úrovni krajů a obcí,
- komunitní plánování sociálních služeb.

V procesu plánování rozvoje (i sociálních služeb) Příručka¹⁹ pojmenovává a popisuje 3 základní (nezbytné) fáze, které spolu neodmyslitelně souvisí. Jedná se o **fázi přípravnou (plánovací), realizační (implementační) a vyhodnocovací (monitorovací)**.

2.2 Komunitní plánování, včetně komunitních plánů obcí

Jako velmi vhodná metoda využitelná nejen pro rozvoj sociální oblasti je metoda komunitního plánování, která umožňuje zpracovávat rozvojové materiály pro různé oblasti veřejného života na úrovni obce i kraje, a která výrazně posiluje principy zastupitelské demokracie.²⁰ Výsledkem kvalitního komunitního plánování je zejména fungující systém sociálních služeb na místní úrovni, který odpovídá zjištěným místním potřebám, reaguje na lokální odlišnosti a zajišťuje, že finanční prostředky vynakládané na služby jsou využívány efektivně. Velmi důležité je zapojení všech aktérů (tzv. triáda).²¹

V oblasti komunitního plánování jsou kromě výše uvedené Příručky podstatné další publikace/dokumenty, které jsou prakticky velmi dobře využitelné. **K těm základním patří:**

- Komunitní plánování – věc veřejná (průvodce)²²,
- Metodika „Deset kroků procesem plánování“²³,
- Průvodce procesem komunitního plánování sociálních služeb²⁴,
- Metodiky pro plánování sociálních služeb²⁵.

¹⁸ Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji, 2010, str. 14

¹⁹ Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji, 2010, str. 16

²⁰ Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji, 2010, str. 19

²¹ Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji, 2010, str. 19 - 20

²² <http://www.mpsv.cz/cs/847>

²³ <http://www.mpsv.cz/cs/6478>

²⁴ <http://www.mpsv.cz/cs/852>

²⁵ <http://www.mpsv.cz/cs/6478>

Strategie doporučuje obcím, aby maximálně využívaly dokumenty vzešlé z komunitního plánování, které jsou dostupné na stránkách KÚ LK: <http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/page4544/>

V době vytváření Strategie se komunitní plány obcí aktuálně zpracovávají. Strategie proto vychází především z výsledků řízených rozhovorů se starosty (resp. zástupci obcí/měst LK) a výsledků nestandardizovaného dotazníku, které byly zjištěny od odborných koordinátorů komunitního plánování LK, kteří pracují v jednotlivých obcích s rozšířenou působností v rámci individuálního projektu IP2 - Podpora střednědobého plánování a rozvoje kvality sítě sociálních služeb v Libereckém kraji. Obě šetření realizoval zpracovatel během července 2011 (viz dále).

V rámci plánování sociálních služeb v LK má nezastupitelné místo také **Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Libereckého kraje**, z něhož Strategie v průběhu celého dokumentu vychází (zejména viz části F a G).

2.3 Konceptní materiál Rady vlády pro záležitosti romské menšiny

Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 klade klíčovou pozici na obecní úřady v jejich přenesené působnosti, které by měly ve vztahu k Romům uplatňovat integrační politiku. V rámci těchto obecních úřadů působí pracovníci zajišťující integraci příslušníků romských komunit ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností. Pracovníci zjišťují a prosazují naplňování potřeb místních romských komunit, řeší dílčí problémy v sociálně vyloučených romských lokalitách a aktivně se zapojují do tvorby strategií obcí i měst směřujících ke zlepšení situace znevýhodněných Romů.

Koncepce romské integrace staví kraje a obce do role realizátorů některých opatření, nicméně jim zde v rámci naplňování Koncepce nejsou tak jako jednotlivým resortům kladeny závazné úkoly, ale pouze doporučení.

Odkaz na Konceptní materiál Rady vlády pro záležitosti romské menšiny lze nalézt na:

<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=490>

2.4 Dekáda romské inkluze 2005 – 2015

Jde o iniciativy zemí střední a jihovýchodní Evropy, které spojují zúčastněné vlády, mezinárodní instituce a romskou občanskou společnost v procesu zahájení aktivit na posílení sociálního začlenění Romů jako priority regionální a evropské politické agendy; výměny zkušeností; zapojení Romů do rozhodování, která se jich týkají; využití mezinárodních zkušeností a odborných znalostí s cílem urychlit řešení náročných otázek romské integrace a zvyšování povědomí veřejnosti o situaci Romů žijících v podmínkách sociálního vyloučení prostřednictvím celospolečenského diskurzu.

Cíle Dekády v jednotlivých zemích jsou plněny prostřednictvím národních akčních plánů, v nichž každá země definovala úkoly v oblasti vzdělání, zaměstnanosti, zdravotní péče a bydlení. Kromě jednotlivých vlád jsou do iniciativy zapojeny také významné mezinárodní instituce.

Česká republika je jednou ze zemí realizujících programy v rámci Dekády romské inkluze (2005 – 2015).

Odkaz na **Dekádu romské inkluze** lze nalézt na:

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dekada-romske-inkluze/dekada-romske-inkluze-74018/>

2.5 Aktualizace Analýzy romských komunit Libereckého kraje

Tento dokument²⁶ zpracovaný odborem sociálních věcí si v oblasti integrace romské menšiny kladl za cíl poskytnout reálný pohled na romskou menšinu v Libereckém kraji a vytvořit podkladový materiál pro tvorbu střednědobého krajského koncepčního dokumentu na období 2007 – 2013. ANROLO podrobně mapuje dosavadní vývoj a dynamiku stavu lokalit sociálního vyloučení v Libereckém kraji. Dokument byl zpracován na základě vypracované Analýzy sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, doplnil chybějící data a poskytl institucionální zastřešení.

Všechny vyloučené lokality absorbují další rodiny a jednotlivce (migrace). Posilují koncentraci a celkový podíl sociálně vyloučených Romů v kraji. Etnická homogenizace zejména velkých lokalit se mění, mezi Romy se objevují i neromští obyvatelé a stávají se postupně stejnou menšinou.

Dokument ANROLO je nutné v rámci dvouletého akčního plánu **aktualizovat a rozšířit, a to nejen na romské komunity/lokality** (přibývá osob sociálně vyloučených neromského původu), neboť dané informace poměrně rychle zastarávají. Tento úkol připadá KÚ LK, resp. zajištění financování takové analýzy **zadáním zakázky třetímu subjektu** (nejlépe organizaci, která má přímé kontakty na osoby z těchto lokalit, tzn. organizaci, která zajišťuje terénní sociální služby přímo v Libereckém kraji).

3 Šetření zpracovatele

3.1 Šetření u zástupců obcí/měst a odborných koordinátorů

Součástí Strategie jsou využité výsledky šetření, které během července 2011 realizoval zpracovatel Strategie. Šetření probíhalo ve velmi omezeném čase, a to jak z hlediska snímání údajů, tak jejich vyhodnocení. Navíc byl problém v tom, že se jednalo o dobu dovolených. Omezený časový prostor musel být v šetření zohledněn, čemuž odpovídal zejména rozsah zkoumaného vzorku i použité metodiky. Přesto považujeme výsledky šetření za velmi cenné.

²⁶ http://www.kraj-lbc.cz/public/social/analyza_romskych_komunit_lk_d29248adec.pdf

Průzkum probíhal u dvou skupin respondentů:

- vybrané skupiny starostů (zástupců obcí/měst²⁷),
- odborných koordinátorů komunitního plánování v Libereckém kraji.

Metodikou průzkumu u zástupců obcí/měst byla zvolena metoda předem připravených **řízených rozhovorů**, neboť přímý osobní kontakt je nenahraditelný v mnoha oblastech (z hlediska výpovědní hodnoty, ochoty respondentů vypovídat, návratnosti, apod.). Jistou nevýhodou této metody je její časová náročnost z hlediska snímání dat i jejich zpracování.

Metodika strukturovaného rozhovoru byla zvolena především z těchto **důvodů**:

- bezprostřední styk tazatele a tázaného,
- kontrola nad pokládanými otázkami, která je poměrně vysoká – jsou zajištěny podmínky pro to, aby různí tazatelé kladli stejné otázky,
- poměrně vysoká míra kontroly nad odpověďmi tázaného – může dojít k lepšímu kvantitativnímu zpracování údajů než např. u nestrukturovaného rozhovoru,
- poměrně vysoký stupeň přesnosti a opakovatelnosti.

Strukturovaný rozhovor sice neumožňuje vysokou míru šířky a hloubky odpovědi, jako je tomu např. u nestrukturovaného rozhovoru, ale lze se domnívat, že výše uvedené klady tento zápor vyvažují.

Řízené rozhovory probíhaly jak se **starosty vybraných obcí/měst, tak s jejich pověřenými pracovníky ze sociálního odboru/oddělení**. Jednalo se o 16 vybraných obcí/měst LK, z nichž některé jsou zasaženy problematikou sociálního vyloučení více, jiné méně: Chrastava, Jilemnice, Liberec, Hrádek nad Nisou, Doksy, Hodkovice nad Mohelkou, Česká Lípa, Cvikov, Jablonné v Podještědí, Frýdlant v Čechách, Rokytnice nad Jizerou, Lomnice nad Popelkou, Tanvald, Český Dub, Turnov, Nový Bor. Rozhovory probíhaly v průběhu července. Bohužel časové zadání vypracování Strategie²⁸ neumožňovalo zpracování více řízených rozhovorů.

Metodikou průzkumu u odborných koordinátorů byl zvolen **nestandardizovaný dotazník**. Tato metoda byla zvolena z toho důvodu, že na průzkum i jeho zpracování byl v rámci realizace dané zakázky vymezený velmi krátký časový interval (1 měsíc), a navíc se jednalo o dobu dovolených. Návratnost dotazníků byla však 100%, neboť dotazníky byly předány na krajské metodické poradě odborným koordinátorům a byla zde zdůrazněna nezbytnost jejich spolupráce na Strategii.

Oslovení byli uvedení **odborní koordinátoři**, kteří působí v rámci následujících **regionů**: ORP Tanvald, ORP Liberec, ORP Jablonec nad Nisou, ORP Semily, ORP Turnov, ORP Nový Bor, ORP Železný Brod, ORP Jilemnice, ORP Česká Lípa, ORP Frýdlant.

Cílem šetření u obou skupin respondentů bylo zjistit, zda s navrhovanou Strategií, dvouletým akčním plánem a vymezenými rolemi LK souhlasí, doplnit tyto informace o jejich relevantní podněty, názory, připomínky, zkušenosti a potřeby tak, aby dokument nebyl vytvářen pouze „shora“, „od stolu“, ale v přímé interakci všech, kterých se Strategie bezprostředně týká.

Výsledky obou šetření jsou zapracovány průběžně do Strategie.

²⁷ Zahrnuje i pověřené pracovníky sociálních odborů/oddělení.

²⁸ Červen - srpen 2011

3.2. Šetření LRS z hlediska sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách LK v roce 2009

Strategie využívá výsledky šetření z hlediska sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách LK, které realizovalo v roce 2009 LRS. V rámci šetření oslovili terénní pracovníci LRS celkem 173 respondentů žijících v sociálně vyloučených lokalitách v Libereckém kraji (Liberec, Jablonec nad Nisou, Frýdlant, Raspenava, Bulovka, Nové Město pod Smrkem a Tanvald).

Šetření probíhalo ve třech rovinách:

- a) zpracování a analýza témat pomocí odborných informačních zdrojů,
- b) metody výzkumné: standardizované rozhovory s terénními pracovníky a jejich klienty,
- c) metody zpracování získaných dat: kvalitativní a kvantitativní zpracování získaných dat.

Metodikou průzkumu u osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách byla zvolena explorativní metoda strukturovaného rozhovoru. Respondenti byli náhodně vybráni formou losování. Každý pracovník v sociálních službách měl u svých klientů pořadové číslo a losováním bylo vybráno u každého pracovníka náhodně 20 klientů. Počet vylosovaných klientů byl vyšší a počítali jsme s tím, že ne každého vylosovaného respondenta se podaří zastihnout doma či bude ochoten se výzkumu zúčastnit, což jsme museli respektovat. Celkem se jednalo o **173 respondentů**, z toho bylo 91 mužů a 82 žen.

Cílem šetření bylo zmapování vybraných sociálně patologických jevů (kriminalita, kriminalizace sociálně vyloučených osob, užívání drog a alkoholu, patologické hráčství a nízká kvalita bydlení) u Romů ve věku od 15 let žijících v sociálně vyloučených lokalitách Libereckého kraje z hlediska terénní sociální práce.

Výsledky šetření jsou zpracovány průběžně do Strategie.

3.3 Další zdroje informací

Ve Strategii byly využity dále informace, které vyplynuly z aktivní spolupráce s krajským koordinátorem národnostních menšin, vedoucím oddělení koordinace a střednědobého plánování, ředitelem Agentury regionálního rozvoje, radním pro resort sociálních věcí Libereckého kraje. Dále byly využity informace od pověřených pracovníků na obcích, kteří se zabývají romskou či sociální agendou.

B) Analýza vývoje a stavu sociálně vyloučených lokalit v Libereckém kraji

Analýza vývoje a stavu sociálně vyloučených lokalit v Libereckém kraji je uvedena v Příloze č. 2.

C) Východiska pro formulaci a implementaci politiky začleňování obyvatel sociálně vyloučených lokalit do české společnosti

4 Úvod do problematiky

Vláda přistupuje k řešení romských záležitostí ze **tří pohledů či přístupů**, které se vzájemně doplňují a musí být vyvážené:

- ✓ **perspektiva lidských práv** vychází z nutnosti zajistit, aby všichni občané ČR mohli v plné míře a bez diskriminace užívat všech individuálních práv zaručených jim Ústavou, Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech,
- ✓ **perspektiva národnostní** se opírá o specifická práva příslušníků národnostních menšin, jak jsou definována v Hlavě III. Listiny základních práv a svobod, Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin, a to včetně práv kolektivních. Tato specifická práva jsou konkrétně upravena zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů,
- ✓ **širší perspektiva sociokulturní** vychází z širšího pojetí „romské komunity“, které je obsaženo v důvodové zprávě k usnesení vlády ze dne 29. října 1997 č. 686 ke Zprávě o situaci romské komunity v České republice a k současné situaci v romské komunitě.
- ✓ Exministr pro lidská práva Michal Kocáb²⁹ představil na jednání vlády³⁰ návrh **Strategie boje proti sociálnímu vyloučení**. Tato strategie formuluje politiku začleňování obyvatel vyloučených lokalit do české společnosti, do její sociální a ekonomické struktury a způsob uplatnění strategie v časových horizontech. Na základě kritické analýzy charakterizuje Strategie sociální vylučování jako závažné narušení soudržnosti české společnosti a ukazuje na jeho závažné makroekonomické, společenské a regionální důsledky. Strategie dokládá naléhavost zásadních kroků v této oblasti, kde nelze očekávat spontánní vyřešení problému, ale naopak další zhoršování a vyhrocení problémů pro celou českou společnost. Závažné je, že sociální vyloučení má etnický až rasový obsah³¹, zasahuje podstatnou část romské menšiny, je

²⁹ Listopad 2009

³⁰ 23. listopadu 2009

³¹ Rasistické útoky jednotlivých extremistů a jejich skupin sice vyvolávají zcela oprávněný strach, nicméně ještě hůře Romové vnímají mlčení většiny.

spojeno s expandující kriminalitou, vytváří rizika etnických konfliktů a podhoubí extremismu. Problémy se koncentrují do strukturálně zaostalých regionů s vážnými důsledky pro značnou část obyvatel těchto regionů. Potvrzuje se silná tendence k mezigeneračnímu přenosu sociálního vyloučení na děti vyrůstající ve vyloučených enklávách, a tím zafixování nebo zhoršení stavu v další generaci. Romské děti mají pouze poloviční šanci oproti ostatním na úspěšné ukončení základní školy; ještě nižší šance na získání kvalifikace a úspěšný vstup na pracovní trh. Školám se dosud nedaří silné sociální znevýhodnění překonat a zlepšit vyhlídky dětí z vyloučených romských rodin. Ve školství však strategie zdůrazňuje jeden ze dvou hlavních nástrojů změny. Strategie navrhuje selektivní diferenciaci podpory v závislosti na spolupráci jak vůči jednotlivcům a rodinám, tak vůči samosprávám a obcím, na místo plošného a kolektivního přístupu. Zdůrazňuje potřebu řešit příčiny vyloučení a budoucích problémů a nikoliv jen jejich důsledky. To se týká zejména zesilování tlaku k plnění běžných standardů a povinností ve výchovné, sociální, vzdělávací i pracovní sféře, včetně sankcí a vytvoření podmínek pro prostorovou mobilitu nabídkou levného sociálního bydlení. Pro úspěch navrhované strategie je důležité to, že podpora investic do komplexního strukturálního rozvoje dotčených regionů se musí týkat všech obyvatel a neomezovat rozvojové impulsy pouze na romskou populaci a lokality.

- ✓ Finanční náklady integrační strategie budou zlomkem současných mandatorních výdajů na stabilizaci a tlumení problémů, budou rozloženy v čase a jejich integrační efekty budou přímo snižovat mandatorní výdaje. **V tomto smyslu je integrační strategie investicí do budoucího snižování dnešních masivních výdajů.** Navrhovaná Strategie respektuje pohled české veřejnosti, její očekávání i představy o postupu. Realizace Strategie, která bude předmětem dalšího jednání, by měla přinést obrat v horizontu do 5 let a v horizontu 10 let snížení počtu vyloučených o cca 20-30%. Tolik k obsahu **Strategie boje proti sociálnímu vyloučení.**

4.1 Podíl obcí na vzniku sociálně vyloučených lokalit

Vznik sociálně vyloučených lokalit je důsledkem vytěšňování sociálně slabších z majoritní společnosti. K tomuto jevu docházelo v posledních 10 letech velmi intenzivně. Existence těchto lokalit není jen důsledkem transformačních a privatizačních procesů. Sociálně vyloučené lokality jsou rovněž výsledkem specifických politik a politických zájmů na komunální úrovni, stejně jako synergie hospodářských a obchodních praktik. Skutečná sociální podpora vyloučených rodin se významně snižuje a její podstatná část je odvedena mimo původní určení. V dnešních podmínkách je i sociální vyloučení předmětem „byznysu“, který bude aktivně i svými dopady bránit sociálnímu začleňování. Snížená schopnost sociálně vyloučených rodin a domácností dosáhnout na trvalý pracovní poměr, mzdu a pravidelný příjem s adekvátním hospodařením a ekonomikou domácností, generuje závislost na dávkách. Ta ústí v kulturu života na dluh, vedoucí často až k faktickému bankrotu domácnosti v podobě vystěhování z bytu pro neplatičství, s následnou migrací a propadem do horších podmínek. Tato kultura, spolu s nízkým a vesměs neúplným vzděláním, činí ze sociálně slabých rodin snadné oběti spekulací či podvodných praktik, ať již schopnějších rodin z vlastního prostředí nebo jednotlivců či obchodních firem přicházejících většinou z majoritního prostředí. Ochrana

a podpora vzdělanostně i právně nevybavených obyvatel sociálně vyloučených lokalit je až na výjimky blokována spíše alibistickým chováním veřejné správy, která nedokáže (či spíše nechce) rozlišovat, kdo patří a kdo nepatří do skupiny sociálně slabých či již vyloučených osob, které jsou tímto postupem znevýhodňovány. Přístup úředníků vůči kumulujícím se problémům v lokalitách poměrně solidně odráží postoj a přístup zvolených samospráv i starostů a starostek obcí. Většina úřadů takto nepřímou i přímo sociálnímu vyloučení a segregaci jen asistuje. Při absenci adekvátních nástrojů na komunální úrovni a při jistém tlaku na vyloučení a udržení sociálně vyloučených osob, zejména Romů mimo pracovní trh, volí obce a jejich samosprávy určitou míru prostorové izolace a koncentrace sociálně vyloučených Romů jako relativně účinné a střednědobě (volební období) udržitelné řešení problému. Některé obce upřednostňují podporu a stabilizaci sociálně vyloučených lokalit.

4.2 Podíl státu na vzniku sociálně vyloučených lokalit

Vládní politika prevence a řešení problému sociálního vyloučení se v minulých letech opírala o své vydané dokumenty³², které obsahují řadu důležitých, věcně správných záměrů a úkolů rozdělených podle kompetencí příslušných resortů.

I když všechny kontrolní zprávy projednané na zasedáních vlády konstatují, že stanovené úkoly jsou plněny, realita nám ukazuje, že jejich skutečný přínos byl zcela nedostatečný. Hlavní příčinou jejich malé efektivity byl nekoordinovaný přístup k tématu, jehož problematika je velmi široká. Uspět může jenom řešení založené na provázaných komplexních programech opírajících se o koordinovanou spolupráci na všech relevantních úrovních. Tento klíčový požadavek nebyl naplněn ani na meziresortní úrovni. Především ovšem nedošlo **k propojení vládní koncepce s politikou měst a obcí**. V rámci současného modelu veřejné správy stát (vláda), bohužel, nemá žádné nástroje, pomocí nichž by mohla na komunální úrovni tuto koncepci účinně prosazovat a její realizaci zajistit. Koncepce romské integrace ani Národní plán sociálního začleňování proto nebyly vůbec, nebo byly jen zcela omezeně, implementovány do regionálních a lokálních politik.

Propast mezi koncepcemi a vývojem reálné situace se díky praktikám popsaným v předešlé kapitole prohlubovala zejména v oblasti bydlení. Proto docházelo navzdory všem koncepcím ke vzniku nových vyloučených lokalit. Ani státní dotací podmíněná práce terénních pracovníků v sociálně vyloučených lokalitách nebyla obcemi kontinuálně zajišťována.

Aktivnímu přístupu samospráv k řešení problému sociálního vyloučení brání mj. **příliš volná vazba mezi občanem a příslušnou obcí**. Podle § 16 zákona č.128/2000 Sb. o obcích je občanem obce každá fyzická osoba, která je státním občanem ČR a je v obci přihlášená k trvalému pobytu.

Podle § 10 zákona 133/2000 Sb. o evidenci obyvatel stačí žadateli pro získání trvalého pobytu, aby doložil, že má buď v obci vlastní nemovitost s bytem, nebo oprávnění užívat byt podle nájemní smlouvy, nebo prohlášení ubytovatele o poskytnutí ubytování (v ubytovně, ve vlastním nebo v pronajatém bytě); nevyžaduje se souhlas vlastníka nemovitosti.

³² Např. Koncepce romské integrace, Národní akční plán a další

Splněním kterékoli z uvedených podmínek vzniká evidenčnímu orgánu povinnost žádosti vyhovět. Žadatel se tak bez jakýchkoliv dalších podmínek neodvolatelně stává občanem obce, a to až do té doby, dokud sám trvalý pobyt nezruší tím, že se přihlásí do jiné obce. Ztrátou bytu, nájmu či podnájmu trvalý pobyt v obci nezaniká. Evidenční orgán pouze změní adresu trvalého pobytu na adresu sídla ohlašovny, tedy příslušného obecního úřadu. Tato skutečnost oslabuje ochotu obcí řešit problémy sociálně vyloučených lokalit, protože tam, kde se zastupitelstvo postaví k problémům sociálního vyloučení vstřícně, dochází k přílivu dalších příslušníků komunity a obec nemá nástroj, jak této migraci zabránit.

Většina úkolů, které by obce měly řešit v rámci prevence nebo při existenci problému sociálního vyloučení, spadá do samostatné působnosti obcí podle zákona č. 128/2000 Sb. O obcích, kde se v § 35 praví: obec v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytvoření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeb bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů...

V žádném dokumentu není striktně stanoveno, že je obec povinna tyto činnosti vykonávat. Stát může na obce pouze apelovat, může je přesvědčovat nebo motivovat příslibem protislužby či nabídkou dotace.

Všechny tyto skutečnosti ukazují, že je nezbytné, aby vláda jednala o novém přístupu k politice prevence sociálního vylučování i k politice sociálního začleňování. Tento přístup musí zvýšit zájem obcí o odstraňování a kultivaci deprivovaných a sociálně vyloučených lokalit, zajistit implementaci vládní koncepce do práce samospráv a nabídnout jim nejen metodickou, ale zejména ekonomickou pomoc při její realizaci.

D) Příklady dobré praxe

5 Příklady dobré praxe ve vybraných zemích EU

Příklady dobré praxe realizované ve vybraných zemích EU lze nalézt v Příloze č. 3.

5.1 Příklady dobré praxe v Libereckém kraji

Příklady dobré praxe v Libereckém kraji jsou čerpány z výsledků provedeného šetření u zástupců obcí/měst, u odborných koordinátorů komunitního plánování, z informací od koordinátora národnostních menšin KÚ LK a dále dle výsledků připomínkového řízení.

Představitelé obcí/měst neměli ve většině případů problém s uvedením příkladu dobré praxe, který byl dle jejich názorů úspěšný při odstraňování a kultivaci deprivovaných vyloučených lokalit a/nebo sociálně patologických jevů souvisejících s danými lokalitami.

Z výsledků řízených rozhovorů se zástupci obcí/měst lze uvést následující příklady dobré praxe, které mohou být inspirací pro ostatní obce/města:

- *Uzavření domu se sociálními byty a rozmělnění bydlících do ubytoven a bytů po celém LK.*
- *Aktivity příspěvkové organizace města při pořádání volnočasových aktivit pro děti a mládež.*
- *Ve městě fungují stejná pravidla pro všechny občany.*
- *Vznik a fungování komunitního centra, nízkoprahového zařízení a centra pro rodiny s dětmi pod NNO.*
- *Policie ČR zavřela varnu drog, zrušeny herny automatů na náměstí, ve městě pouze jeden nonstop bar.*
- *Poměrně velká účast na veřejně prospěšných pracích.*
- *Pracovnice sociálního oddělení jsou s pomocí občanů schopny materiálně pomoci skoro každému člověku v nouzi (lidé darují spacáky, oblečení, hračky, starší spotřebiče i formičky na cukroví).*
- *Soukromníci koupili bytové domy, nájemníkům našli jiné bydlení, domy opravili – problémové rodiny se díky integraci začlenily, v domě zůstala pouze jedna již neproblémová rodina.*
- *Začlenění sociálně vyloučených občanů mezi ostatní – podpora bydlení.*
- *Terénní práce prováděna NNO na základě dohody s městem.*

Z dalších uvedených příkladů vyjímáme dva zajímavé příklady:

„Veškeré problémy města Turnov jsou řešeny, řešitelné a úspěšně, protože se daří propojit v rámci co nejefektivnějšího řešení celý systém města (spolupráce nemocnice, škol, úřadů, zastupitelstva, občanů, firem atd. ...).“

Propojení celého systému města považujeme za velmi systémové a koncepční řešení, které lze doporučit všem obcím/městům, a to jak při odstraňování sociálně vyloučených lokalit, tak při prevenci jejich vzniku (viz dále primární odpovědnost obcí).

„Příkladem dobré praxe je, že takovou lokalitu vůbec nemáme“ – Jilemnice, Hodkovice n. M., Cvikov, Rokytnice nad Jizerou, Lomnice nad Popelkou, Český Dub.

I tento výrok lze považovat za příklad dobré praxe. Lze předpokládat, že odpovídající obce kladou důraz na primární prevenci, primární odpovědnost. Avšak je třeba mít na zřeteli, že některé lokality jsou ohrožené vznikem sociálně vyloučených lokalit více, některé méně. Ovlivňují to různé faktory – jako jsou příhraniční lokality, kumulace národnostních a etnických menšin, apod. Navíc sociálně vyloučené lokality nutně nemusí být obývané převážně romskými obyvateli. Zpočátku se tak daná lokalita nemusí jevit vůbec jako problémová, ovšem po nějaké době se nakumulované problémy mohou projevit o to zřetelněji.

Odborní koordinátoři komunitního plánování uvedli např. následující příklady, z nichž lze čerpat pozitivní zkušenosti:

- a) *Vznik nízkoprahového zařízení, ředitelé a výchovní poradci škol spolupracují s pracovníky NZDM a zaznamenali velký zájem dětí o aktivity v centru, čímž je naplněn princip smysluplného trávení volného času, a tím i předcházení sociálně - patologickým jevům. Dále efektivní působení 2 terénních pracovníků ve vyloučených lokalitách. V neposlední řadě zřízení institutu veřejné služby i veřejně-prospěšných prací, kde jsou aktivní i osoby z vyloučených lokalit.*
- b) *Obec, která sice nemá vyloučenou lokalitu na svém území, ale služby ve městě využívají obyvatelé nedaleké obce, zřídila místo asistentky pro menšinové děti při škole, které do této školy docházejí z této blízké obce.*
- c) *Obec pracuje na zřízení přípravné třídy pro danou cílovou skupinu.*
- d) *Práce terénního pracovníka města ve vyloučených lokalitách a práce romské poradkyně.*
- e) *Problém lokality se částečně vyřešil přestěhováním rodin do činžovního domu. Někteří se domnívají, že se pouze problém přesunul více do centra města.*
- f) *Obec má dobrou zkušenost s terénním sociálním programem zajišťovaným NNO, a to především s ohledem na příkladný přístup těchto pracovníků v souvislosti s řešením jednotlivých problémů osob ohrožených sociálním vyloučením nebo již vyloučených a jejich prací související s jejich začleňováním do běžného života společnosti.*
- g) *Jedním z výstupů komunitního plánování je zřízení nízkoprahového klubu pro děti a mládež – realizace bude záležet na výběru vhodných prostor pro tento klub. Samospráva již navázala kontakt s poskytovatelem těchto služeb (NNO). Riziko realizace však může spočívat v nedostatečném finančním zajištění této aktivity.*
- h) *V území působí terénní pracovník NNO, který poskytuje sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi – tato služba je udržitelná cca do konce roku 2012 (díky projektu IP1).*
- i) *Efektivní práce nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, které velmi dobře spolupracuje s ostatními rezorty a institucemi v dané oblasti.*
- j) *Obce využívají institutů veřejné služby a veřejně prospěšných prací.*

Odborní koordinátoři komunitního plánování často uváděli jako příklad dobré praxe spolupráci či práci NNO při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit. Proto zde ilustrativně uvádíme několik příkladů dobré praxe.

V Libereckém kraji působí celá řada NNO, příspěvkových organizací apod., které poskytují kvalitní služby. Vlivem velmi krátkého časového období na zpracování této Strategie jsou uvedeny pouze některé doporučené příklady, které mají ilustrativní, nikoli vyčerpávací charakter:

➤ **Člověk v tísní:**

Působení organizace Člověk v tísní v Libereckém kraji je zejména v realizaci sociálního programu Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v sociálně vyloučených lokalitách. Služba je poskytována v přirozeném prostředí klienta na základě jeho individuálních potřeb. Organizace Člověk v tísní realizuje i další programy. Více na: www.clovekvtisni.cz

➤ **o.s. D.R.A.K.:**

Činnost sdružení je zaměřena na dvě skupiny občanů, děti, mládež a dospělí s tělesným postižením, pečující maminky, tatínkové, rodiny. Pro lidi s postižením nabízíme poradenství, pomoc při osamostatňování se a osvojování sebeobsluhy, podporu při rozvoji prosociálních kompetencí, vzdělávací kurzy a pomoc při rozvoji profesní orientace. Více na: www.sdruzenidrak.org

➤ **o.s. Most k naději:**

Součástí vzniku **Mostu k naději**, bylo i převzetí provozu Linky duševní tísně (zal. r. 1993). Která doplňuje rozmanité sociální a další služby o telefonickou krizovou intervenci. Most k naději zřídilo zastřešovací sekci pod názvem Dům humanity. Dům humanity je vlastně komplex budov a prostor v Liberci, Mostě, Oseku, Bílině, Jablonci nad Nisou a v Janově, který v sobě soustřeďuje jednotlivé sociální služby, činnosti a další odborné sekce: například K-centrum Liberec, K-centrum Most, Terénní programy Liberec, Terénní programy Most, Linku duševní tísně, HIV/AIDS poradnu, Gay linku pomoci, různé dílčí programy zaměřené na práci s alternativně odsouzenými či s problémovou mládeží a menšinami. Dům humanity Mostu k naději, je filozofickou reflexí multioborového zaměření instituce a svým názvem vlastně říká: Člověče, máš-li problém, přijď nebo zavolej, napiš, vzkaz nám – pokusíme se najít společně mosty k naději – pomůžeme ti hledat nezávislost, důvěru a normalitu a kontakty na ty, kteří ti pomohou... Více na: www.mostknadeji.eu

➤ **o.s. LRS:**

Toto občanské sdružení v rámci několika svých programů/projektů realizuje dlouhodobě terénní sociální práci, přípravný klub pro předškolní děti, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. V současné době LRS aktivně spolupracuje na řešení problémů v sociálně vyloučených lokalitách s místními samosprávami. Jako příklad dobré praxe lze uvést např. těsnou, pružnou a oboustrannou spolupráci neziskové organizace s městem Tanvaldem. Více na: www.lrs.cz

Na základě připomínkového řízení jsou uvedeny další příklady dobré praxe (ORP Jablonec nad Nisou):

- ✓ Zajištěna prostupnost sociálního bydlení.
- ✓ Existence sociálních ubytoven - Městská ubytovna pro osamělého rodiče s dětmi, Městská ubytovna pro rodiče s dětmi.
- ✓ Nabídka sociálních bytů.
- ✓ Činnost Komunitního centra pro národnostní menšiny v Zeleném údolí.
- ✓ Činnost 2 nízkoprahových zařízení pro děti a mládež.
- ✓ Vznik doučovacích kroužků.
- ✓ Existence přípravného ročníku pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí od roku 1993.
- ✓ Činnost romských pedagogických asistentů od roku 1998.
- ✓ Činnost romské poradkyně od roku 1998.

- ✓ Realizace terénní práce od roku 2000.

Strategie doporučuje seznámit se podrobněji s činnostmi těchto i mnoha dalších neziskových organizací – zejména těch, které jsou přímo zaměřené na práci v sociálně vyloučených lokalitách, neboť právě tyto specializované organizace mohou být významnými partnery obcí při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit. Organizace lze vyhledat v Registru poskytovatelů sociálních služeb³³, případně lze využít Katalog sociálních služeb v Libereckém kraji, který je dostupný na webových stránkách KÚ LK: <http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/page301>

³³http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do;jsessionid=BC1CDF70B08837B650B9ADB38B28E517.node1?SUBSESSION_ID=1311592350862_1

E) Návrh podpory Libereckého kraje obcím

6 Vymezení role Libereckého kraje při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit

Společným cílem státu, kraje i obcí musí být „demontáž“ nebo kultivace deprivovaných území, na nichž existují sociálně vyloučené lokality a vytvoření podmínek pro prostupnost systému tak, aby byla možná mobilita obyvatel směrem ven z deprivovaných území.

Kraj není primárně tím orgánem, kdo by měl tyto situace řešit, jelikož jeho účast na vzniku sociálně vyloučených lokalit je minimální. Ovšem Kraj je tím orgánem, jehož úlohou by měla být nabídka metodické podpory obcím a zejména pak koordinace postupů při řešení sociálně vyloučených lokalit tak, aby docházelo k implementaci strategických dokumentů nejen na úrovni kraje, ale i vlády, případně zemí EU. To je **základní linií Strategie**.

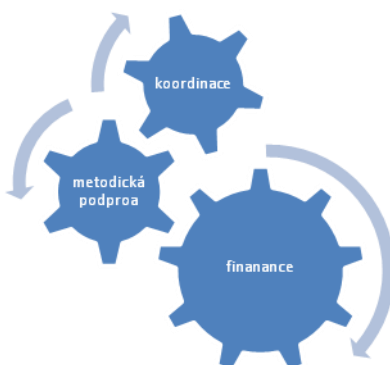
6.1 Návrh spolupráce Libereckého kraje s obcemi při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit

Návrh spolupráce zahrnuje podněty z území Kraje a výsledky šetření zpracovatele z července 2011 (viz kapitola 6.2.).

Předložený dokument (Strategie) doporučuje při postupu řešení problémů sociálně vyloučených lokalit následující úrovně spolupráce Libereckého kraje s obcemi. Jde o tři základní pilíře spolupráce, resp. podpory, role KÚ LK, a to finanční, metodickou, koordinační.

Všechny tři pilíře spolu úzce souvisí a jeden bez druhého ztrácí svůj smysl. Proto je důležité pohlížet při hledání řešení při odstraňování sociálně vyloučených lokalit na všechny tři pilíře zároveň.

Při grafickém znázornění lze o tomto procesu říci, že byť nejmenší kolo (**Koordinace**) pohání větší kolo (**Metodickou podporu**), obě kola pak pohánějí největší kolo, kterým jsou **Finance**.

6.1.1 První pilíř - finance

1. pilíř vymezuje Krajský úřad jako poskytovatele finančních prostředků, kde dochází ovšem k významné změně: **Strategie počítá s omezením financování projektů/programů při řešení sociálně vyloučených lokalit ze strany KÚ LK.** Cílem prvního pilíře je finanční podpora obcím projektů při získávání větších finančních prostředků. Jde o kofinancování při první fázi získávání finančních zdrojů, tj. možné uhrazení části či celých nákladů spojených se zpracováním projektu/ů. Obce/města/mikroregiony tak mohou získávat finanční podporu z veřejných dotací v takové míře a tak cílené, aby skutečně řešily problémy dané obce/města/mikroregionu.

Finanční podpora KÚ LK³⁴ bude sloužit pouze jako nástroj k metodické a koordinační roli Krajského úřadu, a to formou:

- a) Financování zpracování projektu obcím profesionální agenturou (včetně možného řízení projektu v jeho věcné části (monitorovací zprávy) a finanční části. Krajský úřad individuálně posoudí a poskytne obcím, NNO přiměřenou finanční částku jako kofinancování při uhrazení nákladů spojených se zpracováním projektu. V takovém případě se doporučuje individuální jednání s krajem.
- b) Financování³⁵ pilotních a ověřovacích projektů, jejichž výsledky budou dále sloužit mj. jako příklady dobré praxe.
- c) Financování zpracování aktuálních analýz, monitoringu stávající situace aj.
- d) Financování aktualizace stávajících dokumentů (např. Analýza romských komunit LK).
- e) Financování organizačních nákladů diskusních setkání (konference, semináře, kulaté stoly aj.), kde se budou jednak prezentovat dosavadní postupy a jejich výsledky a dále - kde se budou zpracovávat informace pro další zpracovávání metodických podpor.

Finanční podpora KÚ bude sloužit kromě výše uvedeného pro podporu všech aktivit/nástrojů, které jsou uvedené v rámci nástrojů u metodické a koordinační podpory (viz dále).

81,3 % dotázaných zástupců obcí/měst a 88,9 % dotázaných odborných koordinátorů se domnívá, že navrhovaná změna povede k lepšímu a cílenějšímu zaměření projektů a dotačních řízení, které budou lépe odrážet potřeby daných obcí/měst či mikroregionů.

*12, 5 % zástupců obcí/měst se domnívá, že obce by neměly být nositelem projektů, pouze **podpůrci příspěvkových organizací obcí či NNO.** Důvodem je, že zmíněné organizace jsou ve většině případů nositeli zkušeností a dobrých výsledků s prací na projektech (umějí si o peníze požádat a zároveň již mají zkušenosti s cílovou skupinou, protože většina již v dané oblasti nějakou dobu působí).*

1. pilíř se opírá o finanční možnosti obcí a kraje. Obce, případně Kraj, mohou využít finančních nástrojů, zejména evropských fondů, k financování svých projektů zacílených na řešení problémů sociálně vyloučených lokalit. Jedná se následující **modely:**

³⁴ Financování všech uvedených aktivit je odvislé od aktuálních finančních možností KÚ LK.

³⁵ Ze stávajících grantových fondů KÚ LK, např. grantový fond G9 apod.

- a) **Obec disponuje kapacitami ke zpracování projektové žádosti do evropských fondů, případně do dotačních řízení z národních zdrojů. V takovém případě obec sama prostřednictvím svých personálních kapacit zpracuje žádost a zažádá o financování svého projektu.**

Tímto způsobem může obec zažádat o dotaci na zřízení terénního pracovníka z kapitoly Úřadu vlády, resp. Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Výzva na následující kalendářní rok je zveřejňována na přelomu září. Jako příklad lze uvést Město Jablonec nad Nisou, které z tohoto programu pravidelně čerpá. Podmínkou tohoto modelu jsou možnosti obce finančně přispět na projekt a dále disponovat personální kapacitou k řízení projektu.

Výhody tohoto modelu tkví zejména v plné kontrole nad realizací projektu samotnou obcí bez vnějších vlivů dalších stran. Obec tak může projekt realizovat zcela dle svých představ.

Nevýhody tohoto modelu jsou zejména ve vysoké administrativní náročnosti při zpracování projektové žádosti, jejího řízení a následného vyúčtování. Obec v tomto případě ve většině případů musí do projektu vložit své vlastní prostředky jako povinnou spoluúčast. Obvyklá výše povinného spolupodílu se pohybuje od 10 – 30 % z celkového rozpočtu projektu.

Rizika tohoto modelu jsou v neefektivním řízení projektu. Obec často nedisponuje odborníky na dané téma. Projekt může být řízen na minimální úvazek (řízení projektu je přiděleno pracovníkovi k jeho dalším povinnostem). V těchto případech může být projekt řízen jen povrchně s neefektivními výstupy.

Doporučení: V případě volby tohoto modelu doporučujeme zajistit řízení projektu min. úvazkem 0,5. V ideálním případě zaměstnancem, kterému je agenda práce se sociálně vyloučenými osobami profesně nejbližší. Nedoporučuje se tuto agendu předávat pracovníkům z odboru sociálně právní ochrany dětí. Může docházet ke konfliktním situacím, kdy tento pracovník metodicky řídí terénní pracovníky a bude nucen odebrat děti klientům těchto terénních pracovníků. V těchto situacích dochází ke střetu zájmu (dítě versus rodič jakožto klient terénního pracovníka). Obecně se doporučuje přidělit podobné agendy pracovníkům, kteří jsou odborně i profesně způsobilí.

- b) **Obec si nechá projektovou žádost zpracovat třetím subjektem s tím, že obec je realizátorem dotace.**

V Libereckém kraji tuto službu poskytuje Agentura regionálního rozvoje³⁶.

V takovém případě obec vejde v jednání s třetím subjektem, který projektovou žádost dle specifik obce zpracuje a podá. Třetí subjekt rovněž může v projektové žádosti vyčlenit finanční prostředky pro zpracovávání monitorovacích zpráv a finančního řízení v průběhu realizace projektu, čímž odpadnou výrazné administrativní nároky na řízení projektu pro obec. Zpracování žádosti třetím subjektem s sebou nese finanční náklady v rozmezí od 20.000 do 60.000,-- Kč podle náročnosti projektu. Průměrná cena se pak pohybuje kolem 40.000,-- Kč.

³⁶ V Libereckém kraji poskytuje tyto služby jediná organizace, proto je uvedena konkrétně. Blíže viz www.arr-nisa.cz

Tyto náklady nese obec, ovšem doporučuje se vejít v jednání s Krajským úřadem, který dle svých aktuálních možností může obci na zpracování projektu přispět finančními prostředky.

Výhody tohoto modelu – odpadají administrativní nároky. V případě zajištění monitorovacích zpráv a finančního řízení projektu subjektem, který zároveň projekt zpracovává, obci odpadají personální nároky.

Nevýhody – cena za zpracování projektové žádosti se pohybuje od 20.000 – 60.000,-- Kč. Obec musí těmito prostředky disponovat.

Rizika: Podáním projektové žádosti není zaručeno její schválení. V takovém případě obec o vložené finanční prostředky přichází. Dalším rizikem je podcenění administrativní náročnosti řízení projektu. V případě závažného pochybení či porušení smluvních podmínek mezi obcí a poskytovatelem dotace hrozí obci sankce.

Doporučení: doporučuje se zakomponovat do projektové žádosti finanční prostředky na administrativní řízení projektu subjektem, který žádost zpracovává. Rovněž je výhodné na realizaci projektu spolupracovat s NNO či dalšími subjekty (školy apod.) např. formou partnerství.

- c) **Obec vejde v jednání s místní neziskovou organizací (NNO) nebo příspěvkovou organizací, která se příslušnou problematikou zabývá. NNO pak projektovou žádost zpracuje a je zároveň realizátorem projektu.**

V takovém případě pak obec nabízí jinou nefinanční spoluúčasť na realizaci projektu. Ze strany obce se nejčastěji jedná o poskytnutí nebytových prostor, administrativní podpory projektu (telefony, kancelářské potřeby, kancelářskou techniku aj.). Projekt následně realizuje NNO ve spolupráci s obcí.

V rámci šetření u zástupců obcí/měst bylo zjištěno, že většina obcí sama projekty nepodává a nerealizuje, ale projekty řeší buď přes příspěvkové organizace obcí nebo obce podporují NNO, které se projekty zabývají. Jsou tak podporovány hlavně volnočasové aktivity, terénní sociální práce, komunitní centra, apod.

Jako příklad lze uvést spolupráci města Tanvald a NNO. Město Tanvald poskytlo nebytové prostory NNO, které zde na základě této podpory realizuje projekt Nizkoprahové komunitní centrum. Podmínkou tohoto modelu je existence NNO, která se žádanou problematikou zabývá a navázání spolupráce. Na druhé straně je třeba, aby obec měla organizaci co nabídnout (prostory apod.).

Výhody příkladu dobré praxe: obec nevrhá žádnou finanční spoluúčasť. Poskytnutím nebytových prostor navíc může náklady na provoz prostor přenést na nájemce. Problematiku tak řeší třetí subjekt, obec tak nenese žádnou odpovědnost.

Nevýhody příkladu dobré praxe: obec ztrácí přímou kontrolu nad řešením problémů sociálně vyloučených lokalit. To, jakým způsobem bude problematika v obci řešena, obec ovlivňuje na základě domluvených pravidel v rámci spolupráce s NNO.

Doporučení k danému příkladu: Jasně definovat způsoby spolupráce a možnosti ovlivnění práce při řešení problémů v sociálně vyloučených lokalitách v obci mezi obcí a NNO.

*Zástupci obcí/měst se vyjadřovali také k potřebě konkrétních projektů, které by mohly řešit finančně i obsahově problémy při odstraňování a kultivaci deprivovaných vyloučených lokalit a sociálně patologických jevů s nimi souvisejících. Největší zájem ze strany obcí je o **projekty na podporu terénní sociální práce** (16,3 %), dále (ve 14 %) o **projekty na podporu volnočasových aktivit** a o **projekty na podporu bytové výstavby**. V 7 % byl dotázanými zmíněn i vznik NZDM či komunitního centra.*

Je alarmující, že ve 2,3 % jsme zaznamenali odpověď u zástupců obcí/měst a dokonce v 11,5 % odpovědi u odborných koordinátorů, že se obec **neorientuje v tom, jaké možnosti v oblasti projektů a dotací existují a potřebovali by poradit.**

Dle jednoho zástupce obce/města a jednoho odborného koordinátora obec nepotřebuje žádné podobné projekty, protože se jejich obce problém sociálně vyloučených lokalit vůbec netýká. Tato odpověď je poměrně značně riziková, neboť zástupci této lokality si plně neuvědomují, že daná problematika se týká každé obce, a to buď z hlediska preventivního (předcházení vzniku sociálně vyloučených lokalit) nebo odstraňování sociálně vyloučených lokalit. První hledisko je vždy efektivnější, finančně i jinak méně náročnější, o to více je pak náročnější (jak finančně, tak metodicky) řešení problémů již vzniklé lokality. Obce, které zatím nemusí řešit problematiku odstraňování a kultivace sociálně vyloučených lokalit, se musí soustředit právě na preventivní opatření (viz primární kompetence obcí). V opačném případě či podcenění tohoto rizika velmi často dochází k nenápadnému vzniku sociálně vyloučené lokality, ve které se za nějaký čas výrazně projeví nakumulované problémy.

*Z hlediska potřebnosti projektů pro obce převažovaly u odborných koordinátorů odpovědi (19,2 %), že nejpotřebnější jsou projekty na **rozšíření činnosti NZDM, kluboven, čajoven a jiných volnočasových aktivit pro děti a mládež ze sociálně vyloučených lokalit**. V 11,5 % byla vyjádřena **potřeba vzniku předškolních tříd či spíše kroužků** (např. v rámci NZDM), kde by se děti z daných lokalit lépe připravily na předškolní docházku a začlenily se tak mezi většinovou populaci. Stejná četnost odpovědí (11,5 %) byla v oblasti potřeby **rozšíření a zkvalitnění terénní sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách** (zajištění dostatečně kvalifikovaných pracovníků pro tuto cílovou skupinu).*

6.1.2 Druhý pilíř – metodická podpora

KÚ LK poskytne metodické vedení a poradenství obcím, NNO při nalézání postupů řešení sociálně vyloučených lokalit. Cílem metodické pomoci je přenos informací, zkušeností z jiných úspěšných projektů v rámci kraje i celé ČR.

Cílem metodické pomoci je přenášet na obce zejména informace o ověřených či pilotních projektech, které lze vyhodnotit jako přínosné či naopak, které lze vyhodnotit jako chybné. **Nedílnou součástí** metodické podpory bude posílená kvalitní a efektivní odborná **konzultační, informační a poradenská činnost**, která by měla vycházet z aktuálních potřeb zástupců obcí/měst.

Z hlediska metodické podpory sehrává velmi důležitou roli v procesu řešení problémů sociálně vyloučených lokalit Liberecký kraj. Aby obce mohly vytvářet projekty a řešit své problémy se sociálně vyloučenými lokalitami, musí vědět jak. Pokud obec nedostane

informace, jak svou problémovou lokalitu a sociálně patologické problémy v ní řešit, ztrácí smysl i podávání projektů.

Metodická podpora bude mít podobu návrhu konkrétních kroků pro příslušné území. Bude se opírat o aktivní přístup hledání způsobů řešení ze strany obce. Obec deleguje svého politického zástupce do operativní skupiny, která vytvoří návrhy na řešení pro konkrétní situaci a území. K dosažení operativnosti, flexibility a kooperativnosti skupiny je třeba, aby počet jejích členů byl co možná nejnižší (vyšší počet členů je zde spíše na překážku).

Za tímto účelem KÚ LK vytvoří **operativní skupinu odborníků**³⁷, která se bude skládat z následujících členů:

1. z **politického zástupce příslušné obce**, který bude skupině poskytovat zpětnou vazbu o možné či nemožné politické průchodnosti navrhovaných řešení.
2. **Zástupce krajského úřadu**, který se touto problematikou zabývá, má povědomost o různých modelech řešení na místní či krajské úrovni, případně povědomost o modelech řešení v jiných krajích či státech.
3. **Odborný poradce** se zkušenostmi při řešení problémů se sociálně vyloučenými lokalitami. Tento odborný poradce bude delegován z řad NNO či jiných subjektů s důrazem na praktické zkušenosti v problémové oblasti. Odborného poradce vybere a zároveň zajistí jeho financování KÚ LK.
4. **Jiný konzultant** – přizvaný odborník dle potřeby.

Výsledkem činnosti této skupiny jsou **konkrétní řešení daného problému v obci/měste**. Důraz je kladen na to, aby řešení byla co nejvíce alternativní. Jedno, případně několik řešení bude následně obcí realizováno. O řešení by měl rozhodnout politický zástupce obce ve spolupráci s vedením obce.

Strategie v první fázi koncipovala následující nástroje metodické podpory KÚ LK takto:

- ✓ Výsledky pilotních projektů.
- ✓ Výsledky projektů realizovaných obcemi.
- ✓ Zpracované analýzy, monitoring oblasti, zjištění skutečného stavu aj.
- ✓ Informace z komunitních plánů.

V rámci metodické podpory KÚ byly navrženy v rámci Strategie 4 hlavní nástroje, *kte*ré 77,8 % dotázaných zástupců obcí/měst a 80 % odborných koordinátorů považuje za dostačující.

*Nejčtenější odpovědí zástupců obcí/měst na tuto otázku (33,3 %) byla odpověď, že **obce žádnou metodickou pomoc ani podporu neočekávají nebo ji nepotřebují**, protože situaci po metodické stránce zvládají samy.*

³⁷ Přičemž platí, že čím méně bude skupina mít členů, tím lépe. Zůstane tak operativní a efektivní. Doporučuje se, aby alespoň jeden člen skupiny byl členem sociálního výboru KÚ LK, a to k zajištění přenosu nejaktuálnějších informací (kam směřuje politika sociálních služeb KÚ LK). Není možné, aby tuto skupinu suplovala skupina KP.

KÚ by měl respektovat tento názor a nabízená metodická podpora by měla vždy směřovat pouze na obce, které se na základě svobodné vůle rozhodly, že nabízenou pomoc KÚ využijí a budou aktivně na řešení problémů spolupracovat. Je třeba počítat zároveň také s přijetím odpovědnosti obcí, které metodickou pomoc nechtějí využít, že případné problémy sociálně vyloučených lokalit budou muset zvládat vlastními silami. V takovém případě pak není možné přenášet zodpovědnost za toto rozhodnutí i jeho výsledek na KÚ.

*Stejně zastoupení mají 3 skupiny odpovědí (po 9,52 %), které by v rámci metodické podpory stály o ještě **podrobnější katalog sociálních služeb** (aby v něm byly údaje o místě, principech služby, délce fungování a kvalitě služby). Dále obce prezentovaly názor, že by KÚ měl **více podporovat NNO zabývající se problematikou sociálně vyloučených lokalit** a také to, že by KÚ měl lépe **koordinovat komunitní plánování a sběr dat**. Neméně důležité jsou ale i názory zastoupené 4,76 %. Jedná se o **průběžné monitorování oblastí ze strany KÚ, příklady dobré praxe zpracované KÚ po metodické stránce a metodiku KÚ, jak na obcích předcházet tvorbě sociálně vyloučených lokalit**. Dále obce uvedly, že vnímají potřebu **odborných koordinátorů komunitního plánování, informace o projektech, které dělají NNO a konzultace na KÚ ohledně připravených a zpracovaných projektů obcemi**.*

*Ze šetření dále vyplynulo, že odborní koordinátoři by v rámci metodické podpory uvítali v 18,8 % zpracované **příklady dobré, ale i špatné praxe** a ve 12,5 % **vytvoření jednotného postupu (metodiky)**, která by byla distribuována ke všem samosprávám (i malým obcím) a dávala doporučující pokyny k řešení problémových situací vyplývajících z vysoké koncentrace menšinové populace v daném území a pro 6,3 % odborných koordinátorů bylo podstatné pravidelné předávání aktuálních informací.*

Původně navrhované nástroje metodické podpory KÚ LK byly na základě výsledků šetření rozšířené a blíže specifikované takto:

- ✓ Zlepšení koordinace komunitního plánování a sběru dat.
- ✓ Vytvoření aktuálního přehledu sociálně vyloučených lokalit v kraji.
- ✓ Vytvoření podrobnějšího a aktualizovaného Katalogu sociálních služeb v LK.
- ✓ Větší podpora Krajského úřadu pro NNO zabývající se problematikou sociálně vyloučených lokalit, které v důsledku toho mohou efektivně jednotlivým obcím pomáhat při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit, či jejich prevenci.
- ✓ Zajistit, analyzovat a zpracovávat průběžné, aktuální a kvalitní monitorování sociálně vyloučených lokalit. Tuto úlohu by měly plnit především **NNO**, které se zabývají terénní sociální prací, mají cenné zkušenosti v této oblasti a jsou s potencionálními respondenty v přímém kontaktu. Jejich klienti mají k těmto pracovníkům obvykle mnohem větší důvěru a výsledky těchto šetření mohou být tak mnohem více validní, s mnohem větší výpovědní hodnotou, než v případě, kdy takové šetření provádí organizace/instituce, která nemá přímé vazby na tyto klienty/respondenty. Vzhledem k tomu, že informace velmi rychle zastarávají spolu s měnícími se společenskými a regionálními podmínkami a faktory, je třeba dbát na aktualizaci dokumentů. V první řadě je

třeba zajisti a aktualizovat informace týkající se nejen sociálně vyloučených lokalit, ale i lokalit tímto jevem ohrožených v LK.

- ✓ Poskytovat průběžné informace o realizovaných projektech NNO, vytvořit databázi metodiky aktuálních příkladů dobré praxe, popř. zpracovat i příklady špatné praxe – čemu se vyvarovat, čím se přibližujeme negativnímu řešení, zhoršení situace a výsledků.
- ✓ Vytvořit metodiku prevence vzniku sociálně vyloučených lokalit.
- ✓ Vytvořit metodiku doporučujících pokynů k řešení problémových situací vyplývajících z vysoké koncentrace menšinové populace v daném území.
- ✓ Posílit roli odborných koordinátorů komunitního plánování v obci.
- ✓ Posílit úlohu koordinátora národnostních menšin v oblasti metodické podpory obcím.
- ✓ Posílit úlohu funkce romského poradce na ORP.
- ✓ Posílit konzultační činnosti zástupců obcí s představiteli KÚ ohledně připravených a zpracovaných projektů obcemi, pomoci při vyhledávání a zpracování vhodných grantů a výzev.
- ✓ Obecně posílit, zkvalitnit, zefektivnit odbornou konzultační, informační a poradenskou činnost ze strany KÚ, která by měla vycházet z aktuálních potřeb, zájmů a iniciativ zástupců obcí/měst.

6.1.3 Třetí pilíř – koordinace

Krajský úřad Libereckého kraje bude koordinačním subjektem. Bude zajišťovat koordinaci zejména přenosu a koordinace informací.

K zajištění koordinovaného postupu při řešení problémů se sociálně vyloučenými lokalitami je nutné postupovat v souladu s dalšími strategickými dokumenty. Z tohoto důvodu by členové operativní skupiny měli mít dobrou povědomost o těchto dokumentech a navrhovaná řešení modelovat v souladu s těmito strategickými dokumenty. V rámci koordinační role KÚ Strategie doporučuje posílení úlohy **koordinátora národnostních menšin**, a to jak v oblasti **koordinační, metodické, poradenské, konzultační, informační** (s důrazem na zkvalitnění a zefektivnění komunikačních toků mezi KÚ LK a obcemi/městy) **a v neposlední řadě i vzdělávací oblasti**.

Zároveň Strategie doporučuje Krajskému úřadu delegovat některého z členů odborné skupiny do **Sociálního výboru**. Tím bude zajištěn soulad navrhovaných postupů pro obec s dalšími plánovanými postupy Kraje.

Krajský úřad bude rovněž iniciovat různá pravidelná i nepravidelná setkání (semináře, kulaté stoly...) k různým tématům v příbuzných oblastech tak, aby docházelo k hledání dalších variantních řešení v problematice sociálně vyloučených lokalit v kraji.

V rámci **koordináční podpory** KÚ byly ve Strategii původně navrženy 2 hlavní nástroje obsahující činnosti, které 100 % dotázaných zástupců obcí/měst a 70 % odborných koordinátorů považuje za dostačující:

- ✓ Kulaté stoly, konference, odborné semináře a informační setkání odborných či jiných skupin, přenos a koordinace informací z komunitních plánů, výsledků projektů (včetně pilotních projektů) realizovaných obcemi.
- ✓ Zpracované analýzy, monitoring oblasti aj.

*Na otázku, co by dle názoru a zkušeností dotázaných potřebovala jejich obec kromě výše uvedeného z hlediska koordinační role a podpory KÚ, byla nejčastější odpověď zástupců obcí/měst (32,1 %), že by KÚ měl **pořádat a koordinovat setkávání sociálních pracovníků z MěÚ, NNO a dalších odborníků a institucí**. Za velmi přínosné dotázaní též považují to, aby se KÚ podílel **na přípravě dalšího vzdělávání pracovníků v sociálních službách** (10,7 %).*

Za velmi přínosné dotázaní odborní koordinátoři (18,2 %) považují také zajištění informací o přechodu informací na obce I. stupně Krajským úřadem LK, kde není ani třeba přímo vyloučená lokalita, mohou zde být jen objekty, kde žije více občanů ohrožených sociálním vyloučením, tj. předcházení vzniku nových sociálně vyloučených lokalit. Dále byl zastoupen názor, že obce potřebují osvětu, nové zkušenosti, možnost diskutovat o možných řešeních problémů s daným odborníkem a je také důležité je podpořit konzultacemi při tvorbě projektů.

Původně navrhované nástroje koordinační podpory KÚ LK byly na základě výsledků šetření u zástupců obcí/měst rozšířené a blíže specifikované takto:

- ✓ Pořádání a koordinace různých akcí, jejichž cílem by byl přenos a koordinace relevantních informací k problematice sociálně vyloučených lokalit mezi různými subjekty a odborníky. Jde o akce jako např. kulaté stoly, konference, odborné semináře, informační setkávání, setkávání v rámci komunitního plánování apod.
- ✓ Podpora NNO jako vzdělávacích institucí v oblasti sociální práce se zaměřením na vzdělávání pracovníků v sociálních službách (terénních) v sociálně vyloučených lokalitách.
- ✓ Zajištění adekvátní propagace, mediace a publicity výše uvedených aktivit a osvěty v oblasti terénní sociální práce, která je stále veřejností nedocenená.
- ✓ Posílení úlohy koordinátora národnostních menšin, a to jak v oblasti koordinační, metodické, poradenské, konzultační, informační (s důrazem na zkvalitnění a zefektivnění komunikačních toků mezi KÚ LK a obcemi/městy) a v neposlední řadě i vzdělávací oblasti.

Většina zástupců obcí/měst i odborných koordinátorů v šetření uvedla názor, že vymezené tři základní role i nástroje Strategie jsou smysluplné, účelné a dostačující.

Na závěr této kapitoly citujeme zajímavý a důležitý názor jednoho odborného koordinátora: *„LK by měl být především **partnerem pro obce a města**. Měly by se zlepšit především komunikační toky mezi KÚ LK a městy a obcemi (předávání informací o grantech, výzvách, příkladech dobré praxe atd.), zlepšení časové i územní koordinace při domlouvání jednotlivých projektů...“*

Strategie považuje za stěžejní, aby LK a jejich obce/města byly **vzájemně rovnocennými partnery**, kteří jednotlivě a izolovaně nemohou efektivně, systémově a koncepčně fungovat. Jde o partnerství, které musí být založeno na **vzájemné důvěře, podpoře, vstřícnosti, komunikativnosti, kooperaci a interaktivitě**. Vždyť úspěch, ale i neúspěch jednoho z těchto subjektů je úspěchem i neúspěchem zároveň subjektu druhého.

F) Návrh dvouletého akčního plánu v oblasti řešení sociálně vyloučených lokalit na období let 2012 - 2014

7 Úvod do problematiky

Návrh dvouletého akčního plánu v oblasti řešení sociálně vyloučených lokalit na období let 2012 – 2014 zahrnuje výše uvedené role LK ve vztahu k obcím na jedné straně (viz předchozí část F. Strategie), na druhé straně postupy a kompetence samotných obcí při odstraňování a kultivaci sociálně vyloučených lokalit, prevenci vzniku nových lokalit a řešení a prevenci sociálně patologických jevů v rámci jednotlivých obcí/měst.

V návrhu dvouletého akčního plánu jsou využity informace z relevantních dokumentů, výsledky provedeného šetření u zástupců obcí/měst a odborných koordinátorů, informace získané od krajského koordinátora, zástupců NNO a mnoha dalších.

Cílem akčního dvouletého plánu při řešení problému sociálně vyloučených lokalit je postupná demontáž a kultivace sociálně vyloučených lokalit a prevence proti vzniku dalších sociálně vyloučených lokalit.

Pro zvýšení efektivity procesů sociálního začleňování musí být splněny přinejmenším dvě následující **podmínky**:

- Zastupitelstva měst a obcí se ujmou iniciační a rozhodující role v přípravě a realizaci projektů sociální inkluze v příslušné lokalitě. Odpovědnost za situaci v obci a za její rozvoj nese samospráva. Na řešení problémů sociálního vyloučení nesmí ovšem zůstat sama. Jak příprava, tak realizace komplexně pojatých projektů kultivace deprivovaných území a sociálního začleňování jejich obyvatel musí mít jednoznačnou a dostatečnou podporu i z regionální úrovně (KÚ LK). Jejich financování musí být v rozhodující míře zajištěno národními dotačními programy nebo prostředky z evropských fondů.
- Pouhá nabídka programů sociální inkluze v rámci projektu sama o sobě nestačí. Je třeba, aby po nich byla také poptávka mezi samotnými sociálně vyloučenými osobami. Politika sociálního začleňování musí především motivovat vyloučené osoby k hledání východiska z jejich situace a stimulovat (vyvolávat) tak jejich poptávku po službách, které by potřebné programy sociální inkluze nabízely (tyto programy by pak vycházely ze skutečných potřeb a zájmů této cílové skupiny, což by zvyšovalo šanci na jejich zapojení se do projektu i motivaci pro zapojení se do projektu a udržení této motivace, což je neméně důležité). Úspěch může přinést pouze individuální pomoc poskytovaná těm, kdo o ni skutečně stojí, a to na základě dohody o právech a povinnostech příjemců i poskytovatelů.

Ve většině případů se na vzniku sociálně vyloučených lokalit podílely obce samy. Vznik sociálně vyloučených lokalit je důsledkem vytěšňování sociálně slabších z majoritní společnosti. K tomuto jevu docházelo v posledních 10 letech velmi intenzivně. V důsledku

neplacení nájemného, což je v případě nájemníků, kteří se dostali do finanční tísně, platební neschopnosti nejčastější důvod k výpovědi z bytu, docházelo až masově k jejich vyloučení do sociálně vyloučených lokalit.

Vytěšňování sociálně slabých na okraj společnosti probíhá většinou s plným vědomím obce nebo dokonce za její spoluúčasti, a to nejčastěji **podle následujících scénářů:**

- ✓ Obec prodá bytový dům, kupujícímu uloží, aby jej nechal opravit s tím, že mu pozemek prodá, až bude dům generálně opraven (poté co bude z domu vystěhováno jeho stávající problémové obyvatelstvo).
- ✓ Obec začne sestěhovávat problémové rodiny do určitého domu, do určité ulice, ale nepostará se o ně žádnou sociální prací. Z malého problému tak postupně vytvoří problém velký, jehož řešení vyžaduje radikální (mnohem nákladnější) kroky.
- ✓ Častý je scénář dvoustupňového vybydlení. Existuje bytový fond na konci své technické existence, přirozeně opotřebovaný, ale není jednoduché ho zrušit. Proto se do takových domů nastěhují neplatiči, často romské rodiny na nízké sociální úrovni, které devastaci domů a okolí dokončí. Pak už je nesporné, že se domy musí zbourat a také „se ví, kdo to zavinil.“
- ✓ Pro „nežádoucí“ občany se koupí dům v jiné obci nebo v jiné čtvrti. Toto přesídlení vyvolá obvykle silnou negativní odezvu na straně těchto občanů. *Je známi případ města, které se dokonce na základě referenda rozdělilo, protože v jedné části město koupilo byty pro své Romy. Diskriminační postoje obyvatel majoritní společnosti jsou evidentní.*
- ✓ Z bytů se zřídí ubytovna, aniž by proběhla příslušná stavební řízení.
- ✓ Dům se prodá podnikatelům, na nichž se nechá provedení „černé práce“ s vystěhováním. Obec se nestará o to, kam se lidé vystěhovali a po jisté době se někde objeví nové ghetto.
- ✓ Rodiny, které nejsou schopny platit např. 1500 Kč za nájem (nebo jsou schopny, ale nikdo je nedokázal přinutit) jsou vystěhovány do soukromé ubytovny s nájemným 6.000 - 8.000 Kč za „likusovou“ místnost. Zatímco před vystěhováním **obec** u neplatičů nevyužila institutu zvláštního příjemce sociálních dávek, majitel ubytovny ho využije a má z nich (nebo z případných exekucí) garantovaný příjem.
- ✓ Samostatnou kapitolou jsou podmínky pro získávání bytů z bytového fondu měst. Takovou podmínkou může být např. trestní bezúhonnost nebo nulový dluh vůči městu pro všechny nájemníky, kteří v bytě budou bydlet. Vzhledem k tomu, jak se uplatňují vytěšňovací mechanismy a jaké jsou jejich následky, jde zcela zřejmě o podmínky namířené proti obyvatelům ze sociálně vyloučených lokalit.

Popsané chování obcí má v podstatě dvě hlavní **příčiny**. První příčina je **ekonomická** a souvisí s legitimní snahou obcí zhodnotit bytový fond. Proto obce rekonstruují byty, vyměňují jejich chudé obyvatele za bohatší, a tím mění i sociální složení obyvatelstva čtvrti nebo části obce. Zájem obce reprezentuje bytový odbor. Ten hospodář s byty, chce mít zaplacené nájemné, dluhy musí vymáhat, neplatiče může vystěhovat. Sociální odbor obce, který má v souladu s politikou státu využít všech prostředků (sociální práce, institut zvláštního příjemce

dávek...) k tomu, aby lidi v bytech udržel, jde proti tomuto cíli a přestěhovává tyto osoby na jiná místa - bohužel často opět koncentrovaně.

Druhá příčina je **politická**. Obyvatelé vyloučených lokalit nejsou politicky zajímaví, protože svými hlasy prakticky neovlivňují volební šance kandidátů v komunálních volbách. Naopak, péče o ně a o jejich zájmy je politicky riskantní. Naprostá většina občanů nechce Romy za sousedy³⁸ a odmítá jakékoli kroky „byť jen zavánějící“ jejich pozitivní diskriminací. Příznivé dopady snahy obecního zastupitelstva řešit problémy sociálního vyloučení se v průběhu čtyřletého volebního období většinou neprojeví, takže ji převážná část voličů považuje za kontraproduktivní.

Neřešené problémy se hromadí a narůstají. Po jisté době narostou do takových rozměrů, že je obce nemohou vlastními silami zvládnout.

Za nezbytné z hlediska dosažení adekvátních změn považuje Strategie naplnění níže uvedených kompetencí obcí.

8 Postupy a kompetence obcí při odstraňování a kultivaci sociálně vyloučených lokalit³⁹

8.1 Primární kompetence obcí

Dle ustanovení § 35 odst. 2 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích v samostatné působnosti ve svém územním obvodu dále pečuje v souladu s místními předpoklady a s místními zvyklostmi o vytvoření podmínek pro rozvoj sociální péče a pro uspokojování potřeb svých občanů. Jde především o uspokojování potřeb bydlení, ochrany a rozvoje zdraví, dopravy a spojů.

Dle ustanovení § 2 odst. 2 téhož zákona obec pečuje o všestranný rozvoj svého území a o potřeby svých občanů; při plnění svých úkolů chrání též veřejný zájem. Další povinnosti nese obec ve své přenesené působnosti při plnění povinností státní správy. Např. dle ustanovení § 6 odst. 8 zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin obecní úřad obce s rozšířenou působností ve svém správním obvodu plní úkoly napomáhající výkonu práv příslušníků romské komunity a integraci příslušníků romské komunity do společnosti.

Zmíněná ustanovení zákonů veřejnoprávní povahy je vždy nutno mít na zřeteli při vlastním jednání obcí a měst, neboť se jedná o zákonná ustanovení zcela rovnocenná jiným a nelze s nimi nakládat jako s nezávaznými či deklaratorními doporučeními. V případě, že obec nepečuje o některou ze skupin svých obyvatel, např. na základě etnicity, dostává se do rozporu se zákonem.

³⁸ Viz Usnesení vlády ČR č. 1008 ze dne 17.8.2005 „K možnostem a limitům dělby kompetencí mezi státem a územní samosprávou“.

³⁹ Aniž by se samozřejmě jednalo o výčet uzavřený.

Obec by tak měla preventivně působit proti vzniku sociálně vyloučených lokalit. Na základě výše uvedeného lze doporučit, aby obec postupovala podle těchto následujících zásad:

- ✓ **Zásada investic do deprivovaných území.** Pokud obec investuje finanční prostředky do nemovitostí a do jejich údržby, předpoklady k rozvoji bytového fondu obce existují. Obec by tedy měla dbát na údržbu svého bytového fondu tak, aby nepronajímala byty až na konci technické existence. Výjimku tvoří byty, které si nájemníci na vlastní náklady zrekonstruují, což je naopak výrazně motivující a doporučuje se takové byty poskytovat právě obyvatelům ze sociálně vyloučených lokalit.
- ✓ **Zásada neseštěhování problémových obyvatel do jednoho domu.** Sestěhování několika problémových rodin do jednoho domu, místa apod. je živnou půdou pro kumulaci sociálně patologických jevů a dalších problémů. Výrazně se doporučuje hledat možnosti, jak dostat této zásadě.
- ✓ **Zásada odstraňování bariér.** Je nutné si připustit, že v každé obci bude část jeho obyvatel, které lze nazvat problémovou, ale i přes tyto a jiné skutečnosti by obec měla ve svém úsilí v řešení sociálně vyloučených lokalit dbát na prostupnost směrem ven z deprivovaných území. Při analýze sociálně vyloučených lokalit zřetelně vychází najevo, že obec, na jejímž území se sociálně vyloučená lokalita vyskytuje, svými pravidly, postupy či přístupem brání v mobilitě jejich obyvatel. Doporučuje se revidovat nařízení, vyhlášky, postupy a další pravidla, podle kterých obec postupuje a zpřístupnit východisko obyvatel sociálně vyloučených lokalit směrem ven.

Z výsledků šetření zpracovatele vyplynulo, že u těch obcí/měst, kde se v současné době nevyskytují sociálně vyloučené lokality, převládá **podceňování primární kompetence**, což může být velmi nebezpečné. V rámci dvouletého akčního plánu je kladen důraz na to, aby se tyto obce mnohem více **zaměřily právě na primární kompetence, tedy na prevenci vzniku sociálně vyloučených lokalit tak, aby absence sociálně vyloučených lokalit byla i v těchto regionech dlouhodobě udržitelná.**

8.2 Sekundární kompetence obcí

V případech, kdy se již na území obce vyskytuje sociálně vyloučená lokalita, je potřeba vyvinout **úsilí k zastavení rozšiřování této lokality co do rozlohy** (počty bytů, domů), tak také z hlediska jejího **počtu obyvatel**.

V případě, že sociálně vyloučená lokalita není v majetku města (vlastníkem je soukromý subjekt) a vyskytují-li se zde problémy, může obec standardními **zákonnými nástroji vyzvat majitele lokality k zajištění pořádku v okolí domu, dodržení dalších hygienických a stavebně technických norem, pod hrozbou sankcí dle zákona.**

V sociálně vyloučených lokalitách dochází k častému přestěhování, vystěhování a sestěhování osob z různých rodinných svazků a klanů. Nadměrný pohyb těchto osob vede mj. k nadměrné produkci domovního odpadu, který není dostatečným způsobem likvidován. Četnost svozů komunálního odpadu neodpovídá jeho produkci. Neodvezený, volně pohožený

odpad se hromadí na nejrůznějších místech. Vznikají černé skládky, k jejichž růstu anonymně přispívají i obyvatelé z jiných částí obce. Z důvodu sběru a prodeje druhotných surovin se na veřejných prostranstvích rozebírají vraky aut a shromažďuje odpad z jiných částí města. **I v takovém případě, kdy obec není vlastníkem objektu, může vymáhat na majiteli objektu dodržení hygienických předpisů pod hrozbou sankce.**

V sociálně vyloučených lokalitách se vyskytuje také velmi často různorodá kriminalita, narušování pravidel občanského soužití, rušení nočního klidu, projevy rasové nesnášenlivosti apod. Jedním z účinných řešení je **zvýšená pozornost městské policie/Policie ČR** věnovaná této oblasti. Velice efektivní se jeví zřízení pobočky městské či státní policie v blízkosti sociálně vyloučené lokality, dále rozšíření kamerového systému, apod. Lze také využít příkladů dobré praxe z jiných měst/obcí/krajů. Např. město Děčín má velmi dobré zkušenosti se zřízením speciální hlídky městské policie složené z Romů, kteří mají u romské minority dostatečnou autoritu. Tato speciální hlídka napomáhá velmi efektivně dodržování pořádku ve městě, resp. v konkrétních rizikových lokalitách.

8.3 Terciární kompetence obcí

Za situace, kdy se na území obce vyskytuje výrazná sociálně vyloučená lokalita, kterou se obec rozhodne odstranit, je zásadní **postupně umístit obyvatele mimo tuto lokalitu.**

Jestliže **obec není vlastníkem** předmětných budov/bytů, je nutné **provést revizi stavebně technického stavu a v případě porušení některých z předpisů vyjednat s majitelem předmětných budov.** V případě dohody s majitelem o vystěhování obyvatel mimo vyloučenou lokalitu je nutné nabídnout majiteli pomocnou ruku při postupném přemísťování obyvatel. Pokud obec nebude nápomocna při přemísťování obyvatel vyloučené lokality, je nutné mít na paměti, že i když se podaří tyto obyvatele z lokality přemístit, nezmizí. Objeví se někde jinde a problémy se budou opakovat na jiném místě.

Likvidace sociálně vyloučené lokality z pohledu územního by měla postupovat v následujících fázích:

1. fáze: vytvoření podmínek pro přesunutí obyvatel mimo sociálně vyloučenou lokalitu,
2. fáze: zajistit investice do sociálně vyloučené lokality (oprava domů, infrastruktury, aj.).

8.4 Triáda zaměření programů sociální inkluze

Ze všech dosavadních relevantních dokumentů, studií, výzkumů, a samozřejmě i z dřívějších koncepcí vyplývá, že rozhodujícími oblastmi, na které se musí programy sociální inkluze v první řadě zaměřit, jsou zejména triáda: **vzdělávání, zaměstnanost a bydlení.**

Aktivní účast rodin z deprivovaných lokalit v těchto programech musí být podpořena jak vytvořením vhodných motivačních nástrojů, tak i trvalým dohledem a kontinuální pomocí

pracovníků v sociálních službách (především terénních), sociálních pracovníků OSPOD, KPSS a NNO. Komunitní plánování má v tomto ohledu nezastupitelné místo.

8.4.1 Vzdělávání

Úroveň a kvalita vzdělání ovlivňuje značně pozdější možnosti pracovního uplatnění. Pracovní uplatnění (zaměstnanost) je základním faktorem pro zajištění adekvátního životního standardu, včetně kvality a úrovně bydlení.

Právo dětí žijících ve vyloučených lokalitách na vzdělání musí být respektováno a naplněno. Problémy nastávají ve spolupráci s rodiči. Úspěšnost projektů zaměřených na práci s dětmi a mládeží často závisí na tom, zda jsou děti k účasti v projektu podporovány svými rodiči. Chybí legislativní nástroje, které by více zaangažovaly rodiče ke spolupráci a to tak, aby nebyly porušovány práva rodičů.

Předškolní příprava dětí zajistí, aby žáci přicházející do prvních tříd základní školy zvládali český jazyk a měli základní, pro vzdělání nezbytné, sociální aj. dovednosti. Předškolní zařízení mohou mít nezastupitelný vliv na pozdější školní úspěšnost těchto dětí. Jednou z neefektivnějších forem podpory vzdělávání se ukazuje **zřizování přípravných tříd pro děti se sociálním znevýhodněním.**

Žáci žijící v nevyhovujících podmínkách by měli mít **po celou dobu povinné školní docházky** možnost připravovat se na školu mimo domov (**družiny, doučování, kluby**). V této oblasti je nutné **posilování dobrovolnické činnosti** v péči o děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.

Pro práci s dětmi školního věku a mládeží je pak velmi efektivní **zřízení nízkoprahového zařízení pro děti a mládež**, které umí pracovat nejen s problémovou/rizikovou mládeží. Na základních školách je třeba zajistit a posílit roli (podporu) **asistenta pedagoga** (romského asistenta) – samozřejmě tam, kde je to potřeba, kde se takoví žáci vyskytují. Asistent pedagoga musí úzce spolupracovat se žákem, jeho rodinou, učiteli, školou, školskými zařízeními (PPP, SPC, SVP) a zejména s terénní sociální prací, aby byla jeho práce efektivní.

Mladí lidé, kteří po ukončení povinné školní docházky nechtějí dále studovat, těžko hledají pracovní uplatnění. Především jim jsou určeny **programy na podporu zaměstnanosti** a na vytvoření nezbytných pracovních návyků a dovedností i na efektivní využívání volného času.

Rodinám, jejichž děti budou i po ukončení povinné školní docházky **dále studovat** nebo **nastoupí do učení**, musí být zajištěna taková **podpora**, která bude ostatní motivovat k následování jejich příkladu.

Na poli vzdělávání jsou efektivní téměř **jakékoli projekty, které pracují s dětmi, žáky či mládeží se sociálním znevýhodněním (tedy nejen romskými)**. Doporučuje se podporovat vznik těchto projektů, zejména pak projekty realizované školami, NNO apod. realizované např. z Evropských sociálních fondů. KÚ LK by měl výrazně takové projekty podporovat a

úzce spolupracovat v této oblasti především s neziskovými organizacemi, které takové projekty mohou úspěšně v potřebných obcích/městech realizovat. Nejprve je však nezbytné zmapovat potřeby v konkrétních lokalitách z hlediska potřeb vzdělávání. Realizace takových **analýz**, které by byly podstatným východiskem vzniku potřebných zařízení a služeb by měla být **v gesci KÚ LK**.

Při vzdělávání dětí, žáků a studentů se sociálním znevýhodněním má nezastupitelné místo **meziresortní spolupráce**.

8.4.2 Zaměstnanost

Tam, kde bude nabídka zaměstnání, musí být i ochota pracovat. Bezdůvodné odmítnutí nabízené práce je nutné postihovat snížením dávek na úroveň existenčního minima. Nabízenou práci není možno odmítnout ani v případě, že za ní bude třeba na rozumnou vzdálenost dojíždět, nebo když půjde o práci s nabídkou přiměřeného ubytování (týdenní dojíždění).

V oblasti zaměstnanosti jsou stěžejní tato doporučení:

- ✓ Dotačními programy je vhodné podpořit vytváření pracovních příležitostí určených zejména pro obyvatele vyloučených lokalit.
- ✓ V lokalitách, kde se dostatečnou nabídku zaměstnání nepodaří zajistit, je nutné požadovat účast na veřejných pracích a na údržbě a zvelebování obce.
- ✓ Pro aktivaci dlouhodobě nezaměstnaných s nízkou motivací odkázaných na dávku v hmotné nouzi, by měly být připraveny dobrovolnické programy, jejichž hlavním cílem bude udržování pracovních návyků.

Obce často naráží na problém neochoty nezaměstnaných vykonávat **veřejnou službu**. V takových případech se velmi efektivní jeví terénní sociální práce vykonávaná přímo v daných v lokalitách. Tato sociální služba pracuje s dospělými obyvateli sociálně vyloučených lokalit. Terénní pracovník přináší informace směrem do lokality a může tak pozitivně ovlivňovat míru a kvalitu využívání veřejné služby.

8.4.3 Bydlení

Programy z oblasti bydlení a bytové politiky musí být zaměřeny jednak na vytvoření dostatečné nabídky nájemních (sociálních) bytů mimo vyloučené lokality pro ty rodiny, které chtějí z lokality odejít a jsou schopné žít samostatně mezi většinovým obyvatelstvem a jednak na aktivity, které umožní alespoň částečnou revitalizaci deprivovaných území vyloučených lokalit ve spolupráci s těmi, kteří s úrovní svého bydlení nejsou spokojeni.

- a) Zvýšení nabídky vhodného bydlení mimo vyloučené lokality umožní **nové programy připravované na úseku státní bytové politiky**:
- ✓ podpora výstavby nájemních bytů, formou garance za bankovní úvěr,
 - ✓ podpora výstavby tzv. sociálního bydlení, formou dotací v souladu s předpisy EU,
 - ✓ kompenzace části nákladů vlastníkům bytových domů, kteří nabídnou některé byty k využití pro sociální bydlení jako tzv. službu obecného hospodářského zájmu v souladu s předpisy EU.

- b) Programy revitalizace deprivovaných území budou vycházet z podmínek a možností dané lokality. V případě možnosti obcí je vhodné investovat do výstavby nových bytů, které se nabídnou řádným nájemníkům, kteří tak uvolní starší byty, které lze následně nabídnout při splnění dalších podmínek (viz. Vícestupňový model bydlení) obyvatelům ze sociálně vyloučených lokalit.

*Výsledky šetření u zástupců obcí/měst ukazují, že tito představitelé považují za největší problémy při odstraňování a kultivaci deprivovaných (sociálně vyloučených) lokalit v jejich obcích/městě **rozšířené sociálně patologické jevy** (ve 20,6 %) a dále **nedostatek náhradních míst pro ubytování** (14,3 %). **Neplacení nájmu a vysoká míra nezaměstnanosti** jsou obojí zastoupeny v 11,1 %. Z hlediska kategorie jiných problémů při odstraňování a kultivaci deprivovaných (sociálně vyloučených) lokalit považují obce za **největší problém neochotu sociálně vyloučených osob nebo osob ohrožených sociálním vyloučením přizpůsobit se** (44,4 %). Zde je nejefektivnějším nástrojem **terénní sociální služba**.*

*Při odstraňování a kultivaci deprivovaných (sociálně vyloučených) lokalit považují odborní koordinátoři za **největší problém rozšířené sociálně patologické jevy** (25,1 %) a dále **vysokou míru nezaměstnanosti** (16,7 %). Mezi jiné problémy, které dotazovaní uvedli nejčastěji (18,8 %) nejzásadněji patří **chybějící motivace samotných sociálně vyloučených osob k změnám v jejich návycích, malá aktivita a zájem o vlastní přispění ke zlepšení jejich životní situace a neochota se přizpůsobit pravidlům**. I zde lze doporučit jako nejefektivnější řešení **terénní sociální službu**.*

*Ze šetření u představitelů obcí/měst dále vyplynulo, že při odstraňování a kultivaci deprivovaných lokalit využívají obce skoro stejnou měrou takové postupy, na které mají finanční prostředky (v 50 %) a odpovídající personální zabezpečení (ve 46 %). Všechny postupy, které umožňuje dosavadní legislativa, využívá však pouze 3,6 % dotazovaných obcí. **V rámci akčního plánu by bylo třeba, aby se obce/města zaměřily na mnohem větší využívání aktuálních legislativních postupů při odstraňování a kultivaci sociálně vyloučených lokalit.***

8.4.4 Model podporovaného bydlení jako doporučený efektivní model řešení

Jedním z příkladu funkčního a efektivního modelu řešení bydlení, je model podporovaného bydlení, který lze doporučit obcím při řešení bytové situace.

Podstatou tohoto modelu je, že se musí opírat o **doprovodné sociální služby**, především terénní sociální služby, které s klienty intenzivně odborně pracují. Bez této podpory je tento model nefunkční. Sociální a další podpůrné aktivity může realizovat samotná obec či jiná organizace např. NNO apod.

Bydlení je v tomto případě rozděleno do **třech následujících stupňů**:

- ✓ **3. stupeň** bydlení je typem bydlení **typu ubytovny, holobytu**. Tento stupeň bydlení je určen pro osoby, které svou situaci neřeší a nechce řešit. Bydlení by mělo mít podobu nevyhovujícího standardu, které by motivovalo k přistoupení k podmínkám programu. Osoby bydlící v tomto stupni lze zařadit do skupiny problémových nájemníků. Podmínkou pro zlepšení bytové situace klienta je pak spolupráce se sociálním pracovníkem, který rodině pomůže zajistit zvýšení příjmu (dávky, zaměstnání). Dostatečný příjem je pak vedle zvýšení sociálních kompetencí podmínkou přechodu do druhého stupně bydlení.

Rodiny v tomto stupni bydlení, které budou chtít svou situaci řešit, musí souhlasit se spoluprací se sociálním pracovníkem. Rodiny ve třetím stupni bydlení zapojené do programu podporovaného bydlení lze pak označit za rodiny s intenzivní asistencí. Do této skupiny patří rodiny, které vyžadují intenzivní pomoc a dohled sociálních pracovníků takřka ve všech oblastech života. Hlavním cílem sociální pomoci musí být zvýšení jejich sociální úrovně a „výchova“ k odpovědnosti. Prosazování a dodržování „principu prostupnosti“ je pro úspěch v práci se sociálně vyloučenými osobami zásadní podmínkou. Každý občan se dnes může dostat do krizové situace a skončit ve vyloučené lokalitě nebo se stát bezdomovcem. Tato situace však pro něho nesmí být doživotním trestem. Pokud prokáže schopnost vrátit se ke způsobu standardního bydlení, musí takovou možnost reálně mít. Obec, která stanoví, že dluh vůči obci je překážkou přidělení bytu, mu takový návrat zcela znemožní.

Pro tento typ bydlení je nutné, aby obec disponovala ubytovnou, či jiným zařízením např. pro bezdomovce (např. holobyty – tj. jen to nejnnutnější bydlení bez následných služeb). Vlastníkem či provozovatelem tohoto typu bydlení může být i NNO, která nabídne také další doprovodné sociální programy.

- ✓ **2. stupeň bydlení** je určen pro rodiny s občasnými výkyvy v morálce a v chování (např. zneužijí sociální dávky k jinému účelu, než jsou určeny). Proto potřebují častější pomoc sociálních pracovníků. Ti musí usilovat o to, aby se jejich závislost na sociální službě nezvyšovala a vést je k větší samostatnosti až k postupnému odpoutání se od sociální služby.

Tento stupeň bydlení má **podobu bydlení s podnájemní smlouvou** (v ideálním případě nájemní smlouvou, aby rodiny dosáhly na příspěvek a doplatek na bydlení).

Bydlení v tomto stupni by mělo být relativně slušnější oproti bydlení ve třetím stupni tak, aby bylo pro klienty motivující do tohoto stupně postoupit. Ovšem zároveň musí být motivující nezůstávat v tomto stupni⁴⁰. Ideálně se zde jeví jeden pokoj pro jednu rodinu se společnou kuchyní a sociálním zařízením. I v tomto stupni je zásadní spolupráce se sociálním pracovníkem a dalším sociálním programem (kurzy, odborné poradenství apod.). V případě,

⁴⁰ Za chybu lze považovat, pokud úroveň bydlení na tomto stupni bude díky vyššímu standardu nemotivující k postoupení do dalšího stupně. Klienti by tak v tomto stupni zůstávali trvale bez motivace k postupu do prvního stupně.

že klient bude v prodlení s platbou nájmu či vykáže další selhání, vrací se do 3. stupně. Naopak v případě, že se ověří jeho schopnost samostatně bydlet v tomto stupni, měl by mít možnost postoupit do 1. stupně bydlení.

Pokud obec nedisponuje dostatečnými prostory, může umístění těchto klientů vyjednat s jinou organizací poskytující např. azylový dům (základní bydlení s vyšším standardem bydlení oproti 3. stupni s podpůrnými službami) apod.

- ✓ **1. stupeň** bydlení je určen pro rodiny s **minimální asistencí**, tj. rodiny, které prakticky **nejsou závislé na sociálních službách**. Těmto rodinám je **nabídnut byt s vlastní nájemní smlouvou**. Jde o rodiny, které jsou schopny žít dobře a samostatně i v prostředí většinové společnosti. Podmínkou tohoto typu bydlení je **trvalé zaměstnání**, případně schopnost dlouhodobě dostát svým povinnostem, zejména pak v placení nájemného a služeb.

Pro tento program podporovaného bydlení jsou nutné vhodné prostory, byty. Ideální situace je, **pokud by tyto prostory vlastnila organizace, která zároveň bude realizovat podpůrné sociální programy**, a to zejména z důvodu, že klienti tohoto programu by mohli bydlet na základě nájemní nikoli podnájemní smlouvy. Ovšem je jen velmi málo takto zaměřených organizací věnující se sociální práci. **Proto se spíše předpokládá situace, kdy obec:**

- a) **Pronajme vhodné prostory a byty organizaci, která bude program podporovaného bydlení realizovat** (v případě realizace programu samotnou obcí je tento bod bezpředmětný).
- b) **Odprodá prostory a majetek organizaci, která program bude realizovat (v případě, že obec vhodnými prostory, byty disponuje)**. Zde může obec majetek prodat tak, že jeho hodnotu bude každým rokem umořovat výměnou za realizaci programu. Vlastníkem objektu se stává realizující organizace, kterou město zaváže k realizaci programu na určité časové období (např. 10 let). Takto lze prodat i majetek v horším stavebním stavu, který si kupující organizace na vlastní náklady opraví.
- c) **Obec vejde v jednání s organizací, která bude program zajišťovat**, a to s takovou organizací, **která bude schopna si prostory na program zajistit** (koupit od jiného vlastníka, pronajmout, postavit apod. s využitím dotací EU apod.).
- d) **Jiné řešení** vycházející z konkrétní situace a možností obce či NNO.

Situace v Libereckém kraji je v současnosti taková, že většina obcí nevlastní vlastní bytový fond, a pokud ano, tak jen velmi omezený. Dochází tak k situacím, kdy sociálně vyloučené lokality jsou často bytové domy na konci své technické existence v rukou soukromých majitelů, kterým tyto domy obec prodala. V takových případech pak obec má výrazně omezené možnosti při řešení problémů se sociálně vyloučenými lokalitami. Obec tak má jedinou (ovšem velmi účinnou) možnost ovlivnění, a to prostřednictvím stavebních odborů, jakožto orgánu dohlížejícího na stavební stav nemovitostí určených k bydlení (viz příklad

Chrastavy a soukromé ubytovny „Kovák“⁴¹). Bohužel toto řešení s sebou přináší vznik sociálně vyloučené lokality v jiné obci/území.

V případě, že obec vlastní bytový fond, má možnost účinně ovlivnit vznik či demontáž deprivovaných území poskytnutím bydlení rodinám, se kterými lze dále pracovat. Bohužel je častým jevem, že obec, ač vlastní bytový fond (různé typy podporovaného bydlení, sociální byty apod.) se ovšem brání vybraným nájemníkům tím, že stanoví ve svých pravidlech o přidělení bytu bezdlužnost a trestní bezúhonnost všech nájemníků. Je zřejmé, že obyvatelé sociálně vyloučených lokalit jsou těmito jevy prostoupeni a nemají šanci využít tuto možnost.

9 Postup obcí při řešení sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách Libereckého kraje

Vyloučení z trhu práce (a život v podmínkách sociálního vyloučení obecně) má na obyvatele lokalit řadu negativních dopadů. V první řadě jsou nuceni k hledání alternativních způsobů obživy. Většinou tak žijí v závislosti na sociálních dávkách. Vedle toho si často „přilepšují“ prací „na černo“ a dalšími neformálními ekonomickými aktivitami, které často hraničí s porušováním zákona.⁴²

Vedle toho, že mnozí obyvatelé lokalit více či méně porušují zákon, se také s mnohem větší pravděpodobností než lidé žijící v majoritním prostředí mohou sami stát obětí kriminální činnosti. Máme zde na mysli především různé formy jednání zneužívající nepříznivé situace sociálně vyloučených k vlastnímu obohacení. Příkladem takového jednání je lichva, organizování finančních (úvěrových) podvodů, obchod s drogami, kuplířství, ale také organizování práce „na černo“. Pachatelé těchto trestných činů jsou někdy jiní sociálně vyloučení, jindy osoby (a instituce) žijící (působící) v majoritním prostředí. Problémem je i potenciální nebo už existující „přelévání“ různých forem kriminality mimo lokalitu a narůstání tohoto problému především do budoucna, tak jak se bude sociální vyloučení násobit, pokud stát a obce nepřistoupí k systematickému řešení.⁴³

Výzkumy potvrzují⁴⁴, že specifické jednání sociálně vyloučených osob, včetně jednání kriminálního a sociálně patologického, je výsledkem jejich přizpůsobení na specifické životní podmínky. Vyplývá z osvojení si vzorců jednání, které se v rámci tohoto prostředí utváří a mezigeneračně dědí.

⁴¹ Dne 14. 12. 2009 vydal stavební úřad MěÚ Chrastava oznámení, že dne 6. 1. 2010 zahajuje řízení o vyklizení stavby z důvodu nepovoleného vypouštění odpadních vod a z toho vyplývajícího znečištění Jeřice překračující povolené limity. Toto oznámení bylo neprodleně doručeno jak majiteli, tak obyvatelům Kováku. Dne 6. 1. 2010 stavební úřad z důvodu ohrožení života a zdraví osob a zvířat (ryb) rozhodl o neprodleném vyklizení (nejdéle však do 13. 1. 2010). Rozhodnutí bylo vydáno bez odkladného účinku, tzn. začalo být ze zákona vykonatelné okamžitě.

⁴² Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, s. 78

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Např. http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_70_1.pdf

Etnicita tedy není příčinou problémového jednání. Avšak vinou toho, že je někomu menšinová etnicita zvnějšku přisouzena (majoritou, institucemi apod.), se tito lidé mohou dostat do situace sociálního vyloučení, které s sebou přináší i zvýšenou kriminalitu. Většina nelegálních činností je vysoce latentní a je velmi obtížné je odhalit. Nelegální jednání, které je nějakým způsobem spojeno s tímto prostředím a osobami v něm žijícími, má i další **specifické znaky:**

- Hlavním zdrojem kriminality v těchto lokalitách je **sociální vyloučení** a s ním spojené výše popsané problémy.
- Dalším zdrojem je zvýšený výskyt sociálně patologických jevů, nejrůznějších závislostí – gamblerství, alkoholismu a zejména zneužívání drog.
- Lidé žijící v těchto lokalitách jsou zvyklí na to, že se o jejich situaci instituce příliš nestarají, a žijí tedy s vědomím toho, že i kriminalita, která se jich jakkoliv dotýká (jako pachatelů či obětí), je téměř nepostižitelná. Mají **velmi nízké právní vědomí**.
- Osoby žijící v tomto prostředí většinou **nevnímají kriminalitu, nelegální aktivity a sociálně patologické jednání jako něco negativního** a nemravného, nýbrž jako běžný zdroj obživy a obstarání finančních prostředků (ať už kontinuálně nebo jednorázově). Děti vyrůstající v tomto prostředí přijímají toto jednání jako standardní normu.
- Sociálně vyloučené lokality jsou charakterizovány také vnitřní nesourodostí a spletností vztahů utvářených během několika desetiletí, zejména vlivem migračních vln z tzv. romských osad na Slovensku (50. léta, 70. léta, 90. léta a později). Starousedlické rodiny, které přišly ze Slovenska v prvních migračních vlnách, tvoří navzájem provázanou a solidární síť, jsou nositeli autority, vlivu a moci v lokalitách. Často jsou zakladateli různých sdružení a majoritní část populace, vč. nejrůznějších institucí, je obecně považuje za „bezproblémové“ jedince, s nimiž je možné komunikovat o problémech v daném místě. Odkrytím skutečných vztahů v lokalitách se však někdy ukáže, že tyto neformální autority jsou přímo napojeny na nelegální činnost různého charakteru (lichva, organizování prostituce či práce „na černo“, obchod s drogami apod.). Novousedlíci, kteří přišli v posledních migračních vlnách, naproti tomu tvoří jakási náhodná seskupení navzájem nepříbuzných osob, mezi nimiž chybí solidární rodinné sítě. Často se dostávají do role obětí lichvářů, kuplířů a podstatná část z nich je pravidelnými uživateli drog. V důsledku toho se zároveň stávají pachateli majetkové trestné činnosti (kapesní krádeže, krádeže kovů atd.) a majoritou jsou tudíž považováni za nejproblémovější část obyvatelstva lokalit.

Všechny výše uvedené jevy jsou hlavním spouštěčem dlouhé řady dalších kriminálních a obecně nelegálních aktivit. Celkovou kriminalitu související se sociálně vyloučeným prostředím a osobami v něm žijícím si lze představit jako pyramidu, na jejímž vrcholu stojí lidé, kteří zneužívají špatné sociální situace v lokalitách. Jsou to zejména **lichváři** či obecně poskytovatelé rychlých půjček na vysoký úrok, **drogoví dealeri, kuplíři, strůjci finančních podvodů, poskytovatelé nelegálního zaměstnávání** (tzv. práce na černo), **majitelé domů**

vybírající v havarijních bytech vysoké nájemné apod. Tito lidé mohou žít buď přímo v sociálně vyloučené lokalitě, anebo mimo ni.⁴⁵

Lidé vyloučení dlouhodobě z trhu práce, kteří svůj život neorganizují na základě pracovní morálky, často propadají apatii a mohou být ve vyšší míře ohroženi různými závislostmi (na drogách, alkoholu, hracích automatech).⁴⁶

*Ze šetření zpracovatele u zástupců obcí/měst vyplynulo, že při řešení sociálně patologických jevů souvisejících se sociálně vyloučenými lokalitami nebo osobami využívají obce velice konkrétní postupy a metody, obecně se ale dá říci, že nejčastěji mezi ně patří velmi **úzká spolupráce s neziskovým sektorem.***

*Podle odborných koordinátorů při řešení sociálně patologických jevů souvisejících se sociálně vyloučenými lokalitami nebo osobami využívají obce velice konkrétní postupy a metody, obecně se ale dá říci, že nejčastěji mezi ně patří **terénní sociální práce, odborné sociální poradenství nebo sociálně aktivizační služby, velká podpora NZDM a dalších volnočasových aktivit.** V odpovědích je akcentována je také velmi úzká spolupráce s NNO a ostatními institucemi.*

*Při navrhování efektivnějšího řešení odstraňování a kultivace deprivovaných vyloučených lokalit, a s tím souvisejících sociálně patologických jevů pro období let 2012 – 2014 bylo zástupci obcí/měst nejčastěji zmíněno, že je nutná především **podpora sociálního bydlení (28 %) a stálá podpora práce a posilování úlohy NNO (20 %).***

*Při navrhování efektivnějšího řešení odstraňování a kultivace deprivovaných vyloučených lokalit a s tím souvisejících sociálně patologických jevů pro období let 2012 – 2014 bylo nejčastěji u odborných koordinátorů zmíněno, že by mělo dojít **ke zlepšení a zefektivnění spolupráce, provázanost s NNO, úřady a Policií ČR, které se zabývají problematikou této cílové skupiny v rámci LK (20 %).** Výraznější se také ukázala **potřeba zajištění trvalé motivace osob ze sociálně vyloučených lokalit ke spolupráci a hledání zaměstnání, dostatek terénních pracovníků a zapojení poskytovatelů uvedených druhů služeb do procesu komunitního plánování (10 %).** Stejný počet (10 %) odborných koordinátorů odpovědělo, že mají **nedostatek znalostí a zkušeností k odpovědi.***

Na základě výsledků šetření a relevantních dokumentů řešení problémů sociálně patologických jevů, které sociálně vyloučené lokality provázejí, lze řešit v následujícím období několika formami:

- v rámci preventivních programů MV ČR, MPSV, MŠMT,
- efektivnější využívání komunitního plánování sociálních služeb,
- v rámci sociálních služeb, které na území Libereckého kraje realizují příslušní poskytovatelé. Podstatná je spolupráce zejména s neziskovým sektorem, který navíc umí pro své projekty zajistit financování, čímž do regionu přinese další finanční zdroje, ze kterých profituje následně celý region.⁴⁷

⁴⁵ http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_70_1.pdf

⁴⁶ Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti, 2006, str. 81

⁴⁷ Informace o registrovaných sociálních službách na území Libereckého kraje lze najít on-line zde (odkaz lze najít i na stránkách Krajského úřadu Libereckého kraje či na stránkách MPSV):

http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do;jsessionid=BC1CDF70B08837B650B9ADB38B28E517.node1?SUBSESSION_ID=1311592350862_1

- podporou sociálního bydlení (viz výše),
- regionální podporou zaměstnanosti,
- efektivní se jeví také aktivní a těsná spolupráce při řešení problémů sociálně vyloučených lokalit s Policií ČR, Městskou policií, dále s probační a mediační službou, zdravotnictvím, školami a školskými zařízeními, úřady, NNO, apod.
- posilování a udržování **motivace osob ze sociálně vyloučených lokalit** (nebo osob ohrožených sociálním vyloučením) ke spolupráci, a to zejména prostřednictvím kvalitních a dostupných terénních sociálních služeb.

Při navrhování efektivnějšího řešení odstraňování a kultivace deprivovaných vyloučených lokalit, a s tím souvisejících sociálně patologických jevů je třeba dbát na „*nalézání cesty mezi podporou a represí a změnu systému tak, aby se lidem vyplatilo pracovat*“ - návrh odborného koordinátora, s nímž se Strategie plně ztotožňuje.

Spektrum sociálně patologických jevů je velmi široké a rozšířené zejména v sociálně vyloučených lokalitách a jsou zároveň **mechanismem udržování a prohlubování sociálního vyloučení** mnoha sociálně vyloučených osob. Sociálně patologické jevy **jsou** na druhou stranu **jednou ze základních příčin sociálního vyloučení**.

Je třeba, aby všechny relevantní subjekty vzájemně kooperovaly na prevenci i na odstraňování sociálně patologických jevů, a tím zároveň participovaly na odstraňování sociálně vyloučených lokalit, prevenci vzniku nových sociálně vyloučených lokalit a v neposlední řadě snižovaly tak počty sociálně vyloučených osob.

10 Implementace vládních koncepcí do samospráv

Dvouletý akční plán v rámci předkládané Strategie zahrnuje také úroveň implementace vládních koncepcí do samospráv.

*Většina (75 %) zástupců obcí/měst se domnívá, že implementace vládních koncepcí do samospráv byla doposud **dostačující**, pouze 18,8 % respondentů se domnívá, že **nikoli**, malá část (6,3 %) se **necítí být kompetentní to posoudit**.*

*70 % odborných koordinátorů uvedlo, že **má nedostatek konkrétních relevantních informací** k posouzení toho, zda implementace vládních koncepcí byla doposud dostačující či nikoliv. 20 % odborných koordinátorů se domnívá, že **implementace vládních koncepcí do samospráv byla doposud dostačující**, ostatní koordinátoři (10 %) se domnívají, že nikoliv, protože **vládní koncepce nejsou srozumitelné a nepřicházejí včas**.*

*Pro posílení implementace vládních koncepcí do samospráv jako konkrétní pomoc obce uváděly nejčastěji, že by uvítaly zasílání **aktuálních informací o těchto koncepcích** a jejich změnách a chtěly by mít možnost jejich **připomínkování** (35 %). **Potřeba konkrétní pomoci v podobě změny zákona o příspěvku na bydlení a školení pro obce a poskytovatele** je zastoupena v 5 %. Procentuálně stejně je zastoupen i názor, že **samosprávy by měly mít větší kompetence při rozhodování**. Pouze v 5 % byla zastoupena také odpověď, že zástupci obcí konkrétní pomoc v této oblasti nepotřebují.*

Doporučení: Obce na základě vlastního kódu mají možnost připomínkování veškerých vládních dokumentů, zákonů apod., a to prostřednictvím tzv. e-Klepu. Touto formou mohou obce výrazně přispět k tvorbě vládních dokumentů a implementovat tak do nich např. výsledky svých komunitních plánů apod.

11 Závěrem k dvouletému akčnímu plánu

Návrhy předloženého dvouletého akčního plánu, které jsou součástí Strategie, vycházejí z relevantních strategických dokumentů vládních i regionálních a především zohledňují místní požadavky a připomínky zástupců obcí/měst a odborných koordinátorů na základě výsledků provedeného šetření zpracovatele a později i připomínkového řízení.

Zástupci obcí/měst, na dotaz, které návrhy neměly chybět ve dvouletém akčním plánu na období 2012 – 2014 akcentovaly konkrétní potřeby dané obce.

Nejčastější obecnou odpovědí zástupců obcí/měst bylo, že by mělo dojít k větší podpoře pracovních míst (12,8 %) a měly by být více podporovány NNO s projekty na terénní sociální práci (10,6 %), kterou vnímají jako nezbytnou z hlediska jak prevence sociálně patologických jevů, tak z hlediska demontáže deprivovaných území. Stejně procentuální zastoupení (10,6 %) má ještě návrh na podporu bytové výstavby typu sociální bydlení, ale řešeno tak, aby byty byly neprodejně (aby byly majetkem obcí či NNO).

Nejčastější odpovědí odborných koordinátorů bylo, že ve dvouletém akčním plánu na období 2012 – 2014 by mělo být jasné specifikování finančních zdrojů (přehled) použitelných při odstraňování a kultivaci deprivovaných vyloučených lokalit a sociálně patologických jevů v regionu (11,1 %) a mělo by se pro řešení problematiky využít především komunitního plánování (též 11,1 %).

G) Stručný pohled na vizi řešení sociálně vyloučených lokalit v LK do roku 2020

Vize řešení sociálně vyloučených lokalit v LK do roku 2020 vychází především z následující představy o stavu sociálních služeb v Libereckém kraji **v dlouhodobém výhledu** (SPRSS LK 2009 - 2013):

- ✓ Liberecký kraj má dostupnou a optimální síť služeb poskytující kvalitní a efektivní sociální péči rovnoměrně rozloženou po celém území kraje ve všech druzích služeb.
- ✓ Je nastaven funkční systém kontroly kvality poskytovaných sociálních služeb.
- ✓ Veřejnost je o těchto službách informována dostatečně a vhodným způsobem. Jsou zajištěny rovné příležitosti pro všechny poskytovatele sociálních služeb, je změněna struktura zřizovatelů, zejména je navýšen podíl služeb zřizovaných neziskovým sektorem. Je nastaven stabilní systém hodnocení všech poskytovatelů sociálních služeb, kteří žádají o finanční prostředky na provoz služby.
- ✓ Je zvýšen podíl úhrad od uživatelů pobírajících příspěvek na péči. Je nastaven optimální systém financování a zahájen proces jeho decentralizace směrem k obcím.
- ✓ Je maximálně podporována deinstitucionalizace a transformace sociálních služeb směrem k poskytování sociální péče v přirozeném prostředí uživatele a jsou posíleny funkce rodiny. Počet lůžek v zařízeních sociální péče odpovídá zjištěným potřebám.
- ✓ Je rozšířena nabídka sociálních služeb poskytovaných jako alternativa k pobytovým službám.
- ✓ Jsou zpracovány komunitní plány všech obcí Libereckého kraje, krajský střednědobý plán rozvoje sociálních služeb i rozvojové plány všech registrovaných služeb. Jednotlivé složky tohoto plánovacího systému jsou vzájemně provázány a průběžně monitorovány.

Nejdůležitější z hlediska Strategie a vize řešení sociálně vyloučených lokalit v LK je však následující cíl: **V důsledku fungující meziresortní spolupráce složek zainteresovaných v oblastech souvisejících se sociálními službami je dosaženo sociální integrace v komunitách.**

Cílem navrhnutého akčního dvouletého plánu při řešení problému sociálně vyloučených lokalit je postupná demontáž a kultivace sociálně vyloučených lokalit a prevence proti vzniku dalších sociálně vyloučených lokalit.

Vize řešení sociálně vyloučených lokalit v LK do roku 2020 směřuje k dosažení sociální integrace v sociálně vyloučených lokalitách.

Seznam použitých zdrojů

Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže. Praha: MPSV, 2007.

GaC spol. s r.o. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.* Praha: MPSV, 2006.

KOTLÁR, M. *Sociálně patologické jevy v prostředí romského dítěte.* In.: ŠVINGALOVÁ, D., KOTLÁR, M. (ed.). *Vzdělávání menšin a multikulturní výchova v evropském kontextu.* 1. vyd. Liberec : Liberecké romské sdružení, 2010. ISBN 978-80-903953-4-3.

Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji. Vysoká škola regionálního rozvoje, Praha. 2010. ISBN 978-80-87174-01-2

Podpora dostupnosti bydlení pro lidi akutně ohrožené sociálním vyloučením – mezinárodní perspektiva a návrhy opatření v ČR. Sociologický ústav AV ČR : Praha, 2010. ISBN: 978-80-7330-176-7.

Elektronické zdroje

Analýza romských komunit Libereckého kraje.

http://www.kraj-lbc.cz/public/social/analyza_romskych_komunit_lk_d29248adec.pdf

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti.

http://www.mpsv.cz/files/clanky/3043/Analyza_romskych_lokalit.pdf

Bílá kniha v sociálních službách.

http://www.mpsv.cz/files/clanky/736/bila_kniha.pdf

Dekáda romské inkluze 2005 – 2015.

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dekada-romske-inkluze/dekada-romske-inkluze-74018/>

Dokumenty. Vláda ČR.

<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=490>

Evropská sociální charta.

<http://www.mpsv.cz/cs/1132>

Hlavní zásady a principy komunitního plánování sociálních služeb.

<http://www.mpsv.cz/cs/852>

Hospodaření s byty ve vlastnictví statutárního města Liberec.

<http://www.liberec.cz/wps/portal/statutarni-mesto-liberec/mesto-a-samosprava/byty>

IP 2 - Podpora střednědobého plánování a rozvoje kvality sítě sociálních služeb v Libereckém kraji.

<http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/page4544/>

Katalog sociálních služeb v Libereckém kraji.

<http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/page301>

Komunitní plánování - věc veřejná.

<http://www.mpsv.cz/cs/847>

Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013.

<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>

Koncepční materiál Rady vlády pro záležitosti romské menšiny.

<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?pgid=490>

Krajská metodická příručka plánování sociálních služeb v Libereckém kraji.

<http://odbor-socialni.kraj-lbc.cz/page4544/Krajska-metodicka-prirucka-planovani-socialnich-sluzeb-v-Libereckem-kraji->

Listina základních práv a svobod.

<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

MAREŠ, P., SIROVÁTKA, T. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – koncepty, diskurz, agenda.* Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha 2008.

http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/Socialni_vyloucení_exkluze_a_soc_ialni_zaclenovani_inkluze.pdf

Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice.

http://www.esfcr.cz/mapa/int_lib7_2.html

Metodiky pro plánování sociálních služeb.

<http://www.mpsv.cz/cs/6478>

Národní akční plán sociálního začleňování 2004 – 2006.

<http://www.mpsv.cz/cs/2090>

Národní akční plán sociálního začleňování 2006 – 2008.

<http://www.mpsv.cz/cs/9115>

Registr poskytovatelů sociálních služeb.

http://iregistr.mpsv.cz/socreg/vitejte.fw.do;jsessionid=BC1CDF70B08837B650B9ADB38B28E517.node1?SUBSESSION_ID=1311592350862_1

Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb Liberecký kraj 2009 – 2013.

<http://www.kraj-lbc.cz/page2687/id:63659>

Výzkum kriminality v sociálně vyloučených lokalitách na Sokolovsku, Mostecku a v Ústí nad Labem a okolí.

http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_70_1.pdf

Zákon č. 108/2006 Sb. v platném znění.

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf

Zákon o krajích (krajské zřízení) (129/2000 Sb.).

<http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-krajich-krajske-zrizeni/>

Zákon o obcích (obecní zřízení) (128/2000 Sb.).

<http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-obcich-obecni-zrizeni/>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách v platném znění.

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf

Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích.

<http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-krajich-krajske-zrizeni/>

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.

<http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-obcich-obecni-zrizeni/>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Vymezení základních pojmů

Příloha č. 2 – Analýza vývoje a stavu lokalit v LK

Příloze č. 3 – Příklady dobré praxe ve vybraných zemích EU